

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO
N U T A R I M A S

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBINIŲ SOCIALINIO DRAUDIMO PENSIJŲ
ĮSTATYMO 30 STRAIPSNIO (2005 M. GEGUŽĖS 19 D. REDAKCIJA), 32 STRAIPSNIO 4
DALIES (2005 M. GEGUŽĖS 19 D. REDAKCIJA) ATITIKTIES LIETUVOS
RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI**

2009 m. rugsėjo 2 d.
Vilnius

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, susidedantis iš Konstitucinio Teismo teisėjų Armano Abramavičiaus, Tomos Birmontienės, Prano Kuonio, Kęstučio Lapinsko, Zenono Namavičiaus, Ramutės Ruškytės, Egidijaus Šileikio, Algirdo Taminsko, Romualdo Kęstučio Urbaičio,

sekretoriaujant Daivai Pitrėnaitei,

dalyvaujant suinteresuoto asmens – Lietuvos Respublikos Seimo atstovams Seimo nariui Dailiui Alfonsui Barakauskui ir Seimo kanceliarijos Teisės departamento Darbo ir socialinės teisės skyriaus vedėjai Jadvygai Andriuškevičiūtei,

remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsniu, viešame Teismo posėdyje 2008 m. rugpjūčio 18 d. išnagrinėjo konstitucinės justicijos bylą Nr. 26/06 pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymą (Nr. 1B-25/2006) ištirti, ar Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalių (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatos ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, „asmenims, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą, konstatavus minimalų 40 procentų darbingumo netekimą, buvo paskirta ir mokėta III grupės invalidumo pensija, nustatytas toks teisinis reguliavimas, jog žemutinė riba, kuriai esant įmanoma pretenduoti į netekto darbingumo pensiją nepasikeitus (nepagerėjus) šių asmenų sveikatos būklei, yra 45 procentai darbingumo netekimas“, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Konstitucinis Teismas

nustatė:

I

Pareiškėjas – Vilniaus apygardos administracinis teismas nagrinėjo administracinę bylą. Teismas nutartimi bylos nagrinėjimą sustabdė ir kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalių (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatos ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, „asmenims, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą, konstatavus minimalų 40 procentų darbingumo netekimą, buvo paskirta ir mokėta III grupės invalidumo pensija, nustatytas toks teisinis reguliavimas, jog žemutinė riba, kuriai esant įmanoma pretenduoti į netekto darbingumo pensiją nepasikeitus (nepagerėjus) šių asmenų sveikatos būklei, yra 45 procentai darbingumo netekimas“, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

II

Pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymas grindžiamas šiais argumentais.

Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalių (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatomis, kuriomis, pasak pareiškėjo, nustatyta nebe 40 (kaip buvo nustatyta pagal iki 2005 m. liepos 1 d. galiojusį teisinį reguliavimą), o 45 procentų netekto darbingumo žemutinė riba, kuriai esant įmanoma pretenduoti į valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją, yra pažeidžiamos teisės tų asmenų, kurie dėl pasikeitusio teisinio reguliavimo neteko jiems anksčiau paskirtos ir mokėtos valstybinės socialinio draudimo invalidumo pensijos, nors jų sveikatos būklė išliko nepakitusi, t. y. nustatytas jų netekto darbingumo lygis išliko toks pat.

Pareiškėjas remiasi Konstitucinio Teismo nutarimuose suformuluotomis oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis, *inter alia* ta, kad vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinio saugumo principas, kad teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių, kad asmenys, kurie pagal įstatymą įgijo tam tikras teises, turi teisę pagrįstai tikėtis, kad šios teisės nustatytą laiką bus išlaikytos ir įgyvendinamos, ir abejoja, ar Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalys (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, asmenims, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą konstatavus minimalų 40 procentų darbingumo netekimą buvo paskirta ir mokėta III grupės invalidumo pensija, nustatytas toks teisinis reguliavimas, jog žemutinė riba, kuriai esant įmanoma pretenduoti į valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją nepasikeitus (nepagerėjus) šių asmenų sveikatos būklei, yra 45 procentų darbingumo netekimas, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, joje įtvirtintam teisinės valstybės principui.

III

Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui buvo gauti suinteresuoto asmens – Seimo atstovų Seimo nario D. A. Barakausko ir Seimo kanceliarijos Teisės departamento Darbo ir socialinės teisės skyriaus vedėjos J. Andriuškevičiūtės rašytiniai paaiškinimai, kuriuose teigiama, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalys (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) (pareiškėjo nurodyta apimtimi) neprieštarauja Konstitucijai. Suinteresuoto asmens atstovų pozicija grindžiama šiais argumentais.

1. Suinteresuoto asmens – Seimo atstovo D. A. Barakausko teigimu, nuo 2005 m. liepos 1 d. iš esmės pasikeitė invalidumo (neįgalumo) nustatymo tvarka, todėl negalima teigti, kad profesinio darbingumo netekimo laipsnis, kuris buvo nustatomas pagal senąją invalidumo (neįgalumo) nustatymo tvarką, yra tapatus darbingumo lygiui, nustatomam pagal naująją invalidumo (neįgalumo) nustatymo tvarką. D. A. Barakausko nuomone, teisėtų lūkesčių principas nebuvo pažeistas, nes nėra pagrindo reikalauti garantijų, kurios buvo taikytos nustačius III invalidumo grupę, jeigu nenustatoma, kad asmuo yra iš dalies darbingas. D. A. Barakausko nuomone, Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalių (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatos neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, nes jame yra įtvirtinta įstatymų leidėjo diskrecija įstatymu nustatyti šiame straipsnyje nurodytų išmokų mokėjimo atvejus.

2. Suinteresuoto asmens – Seimo atstovės J. Andriuškevičiūtės teigimu, Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalyse (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nebuvo nustatytos naujos valstybinių socialinio draudimo invalidumo (netekto darbingumo) pensijų skaičiavimo ar dydžio taisyklės, jos tik tarpusavyje suderintos atsižvelgiant į Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) išdėstytus neįgalumo ar darbingumo lygio nustatymo kriterijus.

Siekiant nepažeisti konstitucinio teisinės valstybės principo ir užtikrinti teisėtų lūkesčių

apsaugą, Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 29, 30, 31, 32 straipsniuose (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nustatytas neįgaliųjų iki 2005 m. liepos 1 d. įgytų teisių tęstinumas (išsaugojimas) visą nustatytą invalidumo terminą. Todėl, J. Andriuškevičiūtės nuomone, darytina išvada, kad invalidumas, pagal iki 2005 m. liepos 1 d. galiojusį teisinį reguliavimą nustatytas terminuotai, pasibaigus invalidumo terminui galėjo būti nustatomas nauja tvarka iš naujo įvertinus asmens sveikatos būklę ir nustačius jo darbingumo lygį. Pasak Seimo atstovės, nustatant darbingumo lygį, svarbu yra ne tiek pats sveikatos sutrikimas, kiek dėl to sutrikimo pakitusios asmens funkcijos, lemiančios jo gebėjimą dirbti, įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją ar įgyti naują profesinę kompetenciją arba atlikti darbus, kuriems reikalinga mažesnė profesinė kompetencija.

J. Andriuškevičiūtė taip pat nurodė, kad teisė į valstybinę socialinio draudimo invalidumo (netekto darbingumo) pensiją yra tik viena iš neįgaliajam nustatytų teisių, skirtų jo integracijai į visuomenę; Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) numatytos ir kitos priemonės, sudarančios prielaidas neįgaliesiems kompensuoti savo negalią, pavyzdžiui, profesinės reabilitacijos paslaugų teikimas, specialiųjų poreikių tenkinimas ir kt. Šių priemonių visuma sudaro prielaidas įgyvendinti Konstitucijos 52 straipsnyje valstybės laiduojamą piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, suinteresuoto asmens – Seimo atstovė daro išvadą, kad neįgaliųjų turėtos teisės nebuvo apribotos ar panaikintos iki termino, kuriam jos buvo nustatytos, pabaigos, todėl nustatytu teisiniu reguliavimu buvo apsaugoti neįgaliųjų teisėti lūkesčiai ir Konstitucija nebuvo pažeista.

IV

Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui buvo gauti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro Petro Baguškos, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos valstybės sekretoriaus Rimanto Kairelio, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo viceministrės Audros Mikalauskaitės, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos viceministrės Noros Ribokienės, Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos generalinio direktoriaus pavaduotojo Irmanto Jarukaičio, Ginčų komisijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pirmininko Eduardo Šablinsko, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus Zdislavo Skvarciano, Teisės instituto direktoriaus Algimanto Čepo, Socialinių tyrimų instituto direktoriaus prof. habil. dr. Arvydo Virgilijaus Matulionio rašytiniai paaiškinimai.

V

Konstitucinio Teismo posėdyje suinteresuoto asmens – Seimo atstovai D. A. Barakauskas ir J. Andriuškevičiūtė iš esmės pakartojo savo rašytiniuose paaiškinimuose išdėstytus argumentus, taip pat pateikė papildomus paaiškinimus.

Konstitucinio Teismo posėdyje kalbėjo ir į pateiktus klausimus atsakė specialistai – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Lygių galimybių ir socialinės integracijos departamento Lygių galimybių skyriaus vedėja Eglė Čaplikienė, Sveikatos apsaugos ministerijos Asmens sveikatos departamento Specializuotos medicinos pagalbos skyriaus vedėjas Vytautas Radavičius.

Konstitucinis Teismas

konstatuoja:

I

1. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnyje „Valstybinės socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos apskaičiavimas ir dydis“ (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) buvo nustatyta:

„1. Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija turintiems teisę gauti šią pensiją asmenims apskaičiuojama sudedant pagrindinę ir papildomą netekto darbingumo pensijos dalis. Apskaičiuojant netekto darbingumo pensijos papildomą dalį, nedarbo socialinio draudimo išmokų (iki 2005 m. sausio 1 d. – bedarbio pašalpų) gavimo laikas (8 straipsnio 2 dalies 2 punktas) įskaitomas į valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, o įskaitytu į stažą bedarbystės laikotarpiu gautos nedarbo socialinio draudimo išmokos (iki 2005 m. sausio 1 d. – bedarbio pašalpos) – į asmens draudžiamąsias pajamas (14 straipsnis), jeigu asmeniui tai naudinga. Tokios pat nuostatos laikomasi ir tuo atveju, kai asmuo gavo nedarbo socialinio draudimo išmoką išėjimo į netekto darbingumo pensiją metais.

2. Asmenų, netekusių 75–100 procentų darbingumo, turinčių būtinąjį valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą netekto darbingumo pensijai, pagrindinė netekto darbingumo pensijos dalis yra lygi 1,5 bazinės pensijos, o asmenų, netekusių 60–70 procentų darbingumo, – bazinei pensijai. Jei asmuo turi mažesnę nei būtinąjį stažą, pagrindinė jo netekto darbingumo pensijos dalis apskaičiuojama dauginant 1,5 bazinės pensijos dydį asmenims, netekusiems 75–100 procentų darbingumo, bei bazinės pensijos dydį asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo, iš turimo stažo ir dalijant iš būtinąjo stažo.

3. Papildoma netekto darbingumo pensijos dalis apskaičiuojama asmenims, turintiems valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, įgytą dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu, taip pat kaip ir papildoma valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos dalis (24 straipsnis), įskaitant į stažą:

1) visą asmens turimą valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, įgytą dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu (8 straipsnio 2 ir 3 dalys bei 54 straipsnio 1 dalis ir 2 dalies 1–9 punktai);

2) asmeniui trūkstamą iki jam nustatyto senatvės pensijos amžiaus (21 ir 57 straipsniai) metų skaičių. Jei asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu, mažesnis už būtinąjį netekto darbingumo pensijai stažą (31 straipsnis), į stažą įskaitomas ne visas trūkstamas iki senatvės pensijos amžiaus metų skaičius, o proporcingai mažesnė jo dalis, kuri gaunama dauginant trūkstamą iki senatvės pensijos amžiaus metų skaičių iš asmens turimo valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo, įgyto dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu, ir dalijant iš būtinąjo netekto darbingumo pensijai stažo.

4. Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo, o po to mažinama 50 procentų.“

2. Taigi Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnis (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), *inter alia* jo 2 ir 4 dalys, kurių atitiktimi Konstitucijai (tam tikra apimtimi) abejoja pareiškėjas, skirtas reguliuoti santykiams, susijusiems su netekto darbingumo pensijos apskaičiavimu ir šios pensijos dydžio nustatymu asmenims, kurie turi teisę ją gauti.

3. Pareiškėjas – Vilniaus apygardos administracinis teismas prašo ištirti, ar Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalių (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatos ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, „asmenims, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą, konstatavus minimalų 40 procentų darbingumo netekimą, buvo paskirta ir mokėta III grupės invalidumo pensija, nustatytas toks teisinis reguliavimas, jog žemutinė riba, kuriai esant įmanoma pretenduoti į netekto darbingumo pensiją nepasikeitus (nepagerėjus) šių asmenų sveikatos būklei, yra 45 procentai darbingumo netekimas“, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui,

konstituciniam teisinės valstybės principui.

Pareiškėjui abejonių dėl minėtų Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatų atitikties Konstitucijai sukėlė tai, kad, pasak jo, asmenims, kuriems nustatoma 40 procentų netekto darbingumo, nėra skiriama netekto darbingumo pensija, nors pagal ankstesnį teisinį reguliavimą tokiems asmenims invalidumo pensija buvo skiriama. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalyse (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) įtvirtintu teisiniu reguliavimu, pasak pareiškėjo, netekto darbingumo žemutinė riba buvo padidinta nuo 40 iki 45 procentų netekto darbingumo, dėl to asmenys, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą nustačius 40 procentų netekto darbingumo buvo skiriama ir mokama III grupės invalidumo pensija, neteko teisės į šiuo metu įstatyme nustatytą netekto darbingumo pensiją.

4. Nors pareiškėjas – Vilniaus apygardos administracinis teismas prašo ištirti *inter alia* Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) atitiktį Konstitucijai ir nurodo, kad toje dalyje yra įtvirtinta „žemutinė riba, kuriai esant įmanoma pretenduoti į netekto darbingumo pensiją“, minėtoje 32 straipsnio 2 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nebuvo (ir nėra) nustatytas netekto darbingumo pensijai gauti būtinas minimalus netekto darbingumo lygis. Šioje dalyje buvo (ir yra) reglamentuojami tik asmenų, netekusių didelio – 75–100 ir 60–70 procentų – darbingumo, netekto darbingumo pensijos dydžio apskaičiavimo santykiai. Taigi pareiškėjo ginčijama Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2 dalis (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) buvo (ir yra) skirta asmenų, netekusių 60–100 procentų darbingumo, netekto darbingumo pensijos dydžiui apskaičiuoti ir joje nebuvo (ir nėra) įtvirtintas netekto darbingumo pensijai gauti būtinas minimalus netekto darbingumo lygis. Vadinas, pareiškėjas prašo ištirti Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatos, kurios taikyti sprendžiant bylą jam nereikės, atitiktį Konstitucijai.

5. Iš pareiškėjo prašymo ir administracinės bylos, kurioje buvo nutarta kreiptis į Konstitucinį Teismą, medžiagos matyti, kad administracinėje byloje sprendžiamas ginčas dėl asmens darbingumo lygio, susijusio su nelaimingu atsitikimu darbe, nustatymo. J. R., kurio skundą nagrinėjo pareiškėjas – Vilniaus apygardos administracinis teismas, pagal ankstesnį teisinį reguliavimą invalidumo grupė (III grupė) buvo nustatyta įvertinus jo profesinio darbingumo netekimą ir nustačius profesinio darbingumo netekimo laipsnį (40 procentų). Įtvirtinus naują teisinį reguliavimą, pagal kurį asmuo gali gauti netekto darbingumo pensiją, jei jis turi ne didesnę kaip 55 procentų darbingumą (t. y. asmuo yra netekęs ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo), J. R. buvo nustatytas 60 procentų darbingumo lygis (40 procentų netekto darbingumo) ir jis neteko teisės į netekto darbingumo pensiją.

Todėl Konstitucinis Teismas šioje konstitucinės justicijos byloje tirs, ar Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostata „Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo <...>“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad asmenims netekto darbingumo pensija yra apskaičiuojama, kai jie yra netekę ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

II

1. Minėta, kad pareiškėjas abejoja Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nustatyto teisinio reguliavimo atitiktimi Konstitucijai ir šią abejonę grindžia Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) įtvirtinto minimalaus netekto darbingumo lygio, kurį nustačius asmuo įgyja teisę į netekto darbingumo pensiją (anksčiau – į invalidumo pensiją), padidimu. Todėl šioje

konstitucinės justicijos byloje sprendžiant, ar pareiškėjo ginčijamas Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nustatytas teisinis reguliavimas (atitinkama apimtimi) neprieštarauja Konstitucijai, būtina išsiaiškinti, viena vertus, koks invalidumo nustatymo modelis (*inter alia* teisės į invalidumo pensiją įgijimo pagrindai, sąlygos) buvo įtvirtintas iki Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) įsigaliojimo 2005 m. liepos 1 d. (kai *inter alia* buvo pertvarkyti invalidų socialinės integracijos pagrindai, invalidumo pensijų sistema, vietoj invalidumo nustatymo modelio įtvirtintas netekto darbingumo (darbingumo lygio) nustatymo modelis), kita vertus, koks netekto darbingumo (darbingumo lygio) nustatymo modelis (*inter alia* teisės į netekto darbingumo pensiją įgijimo pagrindai, sąlygos) Lietuvos Respublikos įstatymuose buvo (ir yra) įtvirtintas įsigaliojus 2005 m. liepos 1 d. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymui (2005 m. gegužės 19 d. redakcija).

2. 1990 m. kovo 11 d. atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir pradėjus kurti Lietuvos nacionalinę teisės sistemą, su asmens invalidumo nustatymu, invalidumo pensijų skyrimu susijusių santykių teisinis reguliavimas tam tikrą laiką buvo grindžiamas ankstesniu laikotarpiu suformuotu invalidumo nustatymo modeliu.

Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. liepos 28 d. priimtu Lietuvos Respublikos gyventojų pensinio aprūpinimo gerinimo įstatymu, kuris įsigaliojo (su tam tikra išimtimi) 1991 m. sausio 1 d. ir su tam tikrais pakeitimais ir papildymais galioja šiuo metu, buvo nustatyti pensinio aprūpinimo pagrindai, sąlygos, *inter alia* invalidumo pensijų dydžiai tam tikroms asmenų kategorijoms.

Aukščiausioji Taryba 1990 m. spalio 23 d. priėmė Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymą, kuris įsigaliojo (su tam tikra išimtimi) 1991 m. sausio 1 d. ir šiuo metu tebegalioja. Šio įstatymo 3 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad invalidams socialinis aprūpinimas yra taikomas įstatymų numatytais atvejais.

Aukščiausioji Taryba 1991 m. lapkričio 28 d. priėmė Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymą, kuris įsigaliojo (su tam tikromis išimtimis) 1991 m. gruodžio 15 d. Šio įstatymo (1991 m. lapkričio 28 d., 1998 m. spalio 22 d. redakcijos su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2004 m. lapkričio 4 d.) 1 straipsnyje buvo nurodyta, kad Invalidų socialinės integracijos įstatymas reguliuoja *inter alia* invalidumo nustatymą. Invalidų socialinės integracijos įstatymo 4 straipsnio „Invalidumo nustatymas“ 1 dalyje (1991 m. lapkričio 28 d. redakcija) *inter alia* buvo nustatyta, kad invalidumą nustato: 1) vaikams iki 16 metų amžiaus – valstybinių gydymo ir profilaktikos bei specializuotų įstaigų, teikiančių medicininę pagalbą vaikams ir paaugliams, medicininės socialinės ekspertizės komisijos, kurių nuostatus tvirtina Sveikatos apsaugos ministerija; 2) asmenims nuo 16 metų amžiaus – valstybinės medicininės-socialinės ekspertizės komisijos (toliau – ir VMSEK), kurių nuostatus tvirtina Vyriausybė. Pagal šio įstatymo 4 straipsnio 2 dalį (1991 m. lapkričio 28 d. redakcija) minėtos invalidumą nustatančios komisijos turėjo teisę priimti sprendimus dėl invalidumo fakto, pobūdžio, priežasties, atsiradimo laiko, grupės, termino, bendrojo ir profesinio darbingumo netekimo laipsnio, invalidų medicininės, profesinės ir socialinės reabilitacijos priemonių, invalidų ugdymo, mokymo, darbo pobūdžio ir sąlygų, invalidų nuolatinės slaugos būtinumo, specialių kompensacinių priemonių invalidams.

Seimas 1994 m. liepos 19 d. priėmė Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymą, kuris įsigaliojo (su tam tikromis išimtimis) 1994 m. rugpjūčio 17 d. Šio įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje (1994 m. liepos 19 d. redakcija) buvo nustatyta, kad sveikatinimo veiklos tikslai yra *inter alia* saugoti gyventojus nuo invalidumo (2 punktas).

Seimas 1998 m. gruodžio 1 d. priėmė Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo pakeitimo įstatymą, kuris įsigaliojo 1998 m. gruodžio 23 d. Šiuo įstatymu Sveikatos sistemos įstatymas (1994 m. liepos 19 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ar papildymais) buvo pakeistas ir išdėstytas nauja redakcija. Sveikatos sistemos įstatymo 27 straipsnio 1 dalyje (1998 m. gruodžio 1 d. redakcija) buvo nustatyta, kad ilgalaikio ir pastovaus darbingumo netekimo atvejais medicininė

socialinė ekspertizė atliekama Sveikatos apsaugos ministerijos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nustatyta tvarka.

3. Seimas 1994 m. liepos 18 d. priėmė Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą, kuris įsigaliojo 1995 m. sausio 1 d. Šis įstatymas buvo skirtas reguliuoti santykiams, susijusiems su valstybinėmis socialinio draudimo pensijomis, *inter alia* invalidumo pensijomis.

Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 4 straipsnyje (1994 m. liepos 18 d. redakcija) buvo nustatyta: „Pagal šį įstatymą skiriamos valstybinės socialinio draudimo senatvės, invalidumo, našlių ir našlaičių (maitintojo netekimo) pensijos.“

Pagal šio įstatymo 27 straipsnio 1 dalį (1994 m. liepos 18 d. redakcija) asmuo galėjo įgyti teisę į valstybinę socialinio draudimo invalidumo pensiją, kai jam buvo nustatomas invalidumas, jeigu invalidumo nustatymo dieną jis turėjo valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, nustatytą įstatyme. Buvo numatyta šios bendros taisyklės išimtis. Antai pagal šio įstatymo 28 straipsnio 1 dalį (1994 m. liepos 18 d. redakcija) buvo nustatyta, kad nesukakusiems 23 metų asmenims, kuriems invalidumas arba sunkesnio invalidumo grupė nustatomi valstybinio socialinio pensijų draudimo laikotarpiu, suteikiama teisė gauti valstybinę socialinio draudimo invalidumo pensiją laikant, kad jie atitinka minimalaus ir būtinojo draudimo stažo invalidumo pensijai reikalavimus.

Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 25 straipsnyje „Invalidumo sąvoka“ (1994 m. liepos 18 d. redakcija) buvo nustatyta, kad „invalidumu laikomas visiškas arba dalinis darbingumo netekimas, kuris yra pastovus arba išliekantis po ligos pašalpų mokėjimo pabaigos ir kuris riboja asmens galimybes verstis veikla, duodančia pajamų“.

Taigi pagal šio įstatymo 25 straipsnį invalidumas yra siejamas su asmens tam tikru ilgalaikiu darbingumo netekimu, kuris riboja asmens galimybes verstis veikla, duodančia pajamų. Vadinasi, Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme įtvirtintos invalidumo pensijos paskirtis buvo atitinkamai kompensuoti asmeniui dėl jo netekto darbingumo prarastas pajamas.

Šiame kontekste paminėtina, kad platesnė invalidumo samprata buvo pateikta Invalidų socialinės integracijos įstatyme. Šio įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje (1991 m. lapkričio 28 d. redakcija) buvo nustatyta, kad „invalidumas yra tokia kompetentingų įstaigų nustatyta asmens būklė, kai šis dėl įgimtų ar įgytų fizinių ar psichinių trūkumų visai arba iš dalies negali pasirūpinti savo asmeniniu ir socialiniu gyvenimu, įgyvendinti savo teisių ir vykdyti pareigų“.

4. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 26 straipsnio 1 dalyje (1994 m. liepos 18 d. redakcija) buvo nustatyta, kad, atsižvelgiant į darbingumo netekimo laipsnį, pensijoms apskaičiuoti yra nustatytos trys invalidumo grupės (šio straipsnio 2 dalyje (1994 m. liepos 18 d. redakcija) buvo nustatyta, kad invalidumo grupės, priežastis, atsiradimo laiką ir terminą nustato VMSEK, vadovaudamosi Vyriausybės patvirtintais nuostatais).

Invalidų socialinės integracijos įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje (1991 m. lapkričio 28 d., 1998 m. spalio 22 d. redakcijos) buvo nustatyta, kad „pagal pasireiškimo laipsnį invalidumas skirstomas į tris grupes (I, II, III). Bendrojo ir profesinio darbingumo netekimas reiškiamas procentais <...>“. Šio įstatymo 4 straipsnio 3 dalies 1 punkte (1998 m. spalio 22 d. redakcija) buvo nustatyta, kad invalidumą nustatančios komisijos priima sprendimus *inter alia* dėl bendrojo ir profesinio darbingumo netekimo laipsnio nustatymo.

Šiuose įstatymuose nebuvo atskleistas Invalidų socialinės integracijos įstatyme (1991 m. lapkričio 28 d., 1998 m. spalio 22 d. redakcijos) vartojamų sąvokų „bendrojo darbingumo netekimas“, „profesinio darbingumo netekimas“ turinys, nebuvo nustatyta, koks konkretus darbingumo netekimo laipsnis yra siejamas su atitinkama invalidumo grupe, taip pat nebuvo įtvirtintas minimalus darbingumo netekimo laipsnis, kurį nustatčius asmuo galėtų įgyti teisę į valstybinę socialinio draudimo invalidumo pensiją, nebuvo nuostatų, reglamentuojančių invalidumo nustatymo terminus, *inter alia* kriterijus, pagal kuriuos šie terminai diferencijuojami.

Minėti santykiai (tam tikra apimtimi) buvo reglamentuojami poįstatyminiu teisės aktu – sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 m. balandžio 28 d. įsakymo Nr. 226/49 „Dėl Ilgalaikio ir pastovaus darbingumo netekimo (invalidumo) nustatymo

tvarkos patvirtinimo“ 1.1 punktu patvirtinta Ilgalaikio ir pastovaus darbingumo netekimo (invalidumo) nustatymo tvarka (toliau – ir Invalidumo nustatymo tvarka).

5. Invalidumo nustatymo tvarkoje (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) buvo nustatyta, kad VMSEK dėl asmens darbingumo sprendžia individualiai, atsižvelgdama į ligos eigą, darbingumo prognozę, įdarbinimo galimybes ir kitus socialinius veiksnius (10 punktas); gali būti nustatytos invalidumo priežastys, *inter alia* bendrosios ligos, profesinė liga (38 punktas).

Darbingumas – tai „žmogaus gebėjimas ir galimybė dirbti darbus, nereikalaujančius specialių žinių, kvalifikacijos ir įgūdžių“ (15 punktas); profesinis darbingumas – tai „žmogaus gebėjimas ir galimybė atlikti savo profesijos darbą, reikalaujantį specialių žinių, kvalifikacijos, darbo praktikos (įgūdžių). Vertinant profesinį darbingumą atsižvelgiama ir į žmogaus gebėjimą bei galimybes dirbti panaudojant įgytas žinias, kvalifikaciją ir įgūdžius, panašių profesijų darbus, išmokti naujos profesijos“ (16 punktas). Invalidumo nustatymo tvarkos 12 punkte (2000 m. balandžio 28 d. redakcija) buvo *inter alia* nustatyta, kad profesinio darbingumo netekimas reiškiamas procentais.

Invalidumo nustatymo tvarkos (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) 28 punkte buvo pateiktas sąrašas asmens organizmo būklių, dėl kurių nustatoma I invalidumo grupė, 31 punkte – sąrašas asmens organizmo būklių, dėl kurių nustatoma II invalidumo grupė, ir 33 punkte – sąrašas asmens organizmo būklių, dėl kurių nustatoma III invalidumo grupė.

Invalidumo nustatymo tvarkos (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) 32 punkte buvo nustatyta, kad „trečia invalidumo grupė nustatoma asmenims: 32.1. kuriems dėl jų organizmo būklės sumažėja profesinė kvalifikacija arba ji prarandama, ne mažiau kaip trečdaliu (1/3) sumažėja darbingumas; 32.2. esant tam tikroms organizmo būklėms, kai į profesinį faktorių neatsižvelgiama (anatominiai defektai ir kt.)“, o 33 punkte buvo pateiktas sąrašas asmens organizmo būklių, dėl kurių nustatoma III invalidumo grupė.

Pažymėtina, kad Invalidumo nustatymo tvarkos (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) V skyriuje (32–33 punktai), kuriame buvo reglamentuojamas III invalidumo grupės nustatymas, nebuvo nurodyta nė vieno socialinio kriterijaus, kurį reikėtų vertinti asmeniui nustatant III invalidumo grupę.

Invalidumo nustatymo tvarkos (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) 35 punkte *inter alia* buvo nustatyta, kad nustatant profesinio darbingumo netekimo laipsnį jo dydis derinamas su invalidumu taip: I grupė – profesinio darbingumo netekimas 90–100 procentų, II grupė – 65–100 procentų, III grupė – 30–60 procentų. Šiame punkte taip pat buvo nustatyta, kad nukentėjusiajam dėl kelių draudiminių įvykių VMSEK nustato bendrą darbingumo netekimo procentą ir nurodo dėl kiekvieno įvykio atskirai netekto darbingumo dydį, tačiau nukentėjusiajam dėl kelių įvykių bendras darbingumo netekimo procentas negali viršyti 100 procentų (35.9 punktas (2004 m. gegužės 25 d. redakcija).

Taigi asmuo, kuriam buvo nustatytas 30 procentų profesinio darbingumo netekimo laipsnis, turėjo teisę į valstybinę socialinio draudimo invalidumo pensiją (III invalidumo grupę).

Šiame kontekste pažymėtina, kad Invalidumo nustatymo tvarkoje (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) apskritai nebuvo nuostatų, kuriose būtų buvęs įtvirtintas reikalavimas nustatant invalidumo grupę, kai invalidumo priežastis yra bendrosios ligos (ne profesinė liga), nustatyti darbingumo netekimo laipsnį; nebuvo nustatyta, kad darbingumo netekimo laipsnis (dydis) turi būti derinamas su atitinkama invalidumo grupe, taip pat nebuvo nustatyta minimalaus darbingumo netekimo laipsnio, kuriam esant asmuo įgydavo teisę gauti invalidumo grupę (išskyrus išimtį dėl profesinės kvalifikacijos sumažėjimo (ne mažiau kaip 1/3 sumažėja darbingumas).

Invalidumo nustatymo tvarkos 36 punkte (2000 m. balandžio 28 d. redakcija) buvo nustatyta, kad invalidumo trukmės nustatymas yra terminuotas ir neterminuotas.

Pagal Invalidumo nustatymo tvarkos 37 punktą (2000 m. balandžio 28 d. redakcija) neterminuotam laikui invalidumo grupė buvo nustatoma: pirminio patikrinimo metu dėl labai

sunkių ligų ir traumų, anatominių ir psichikos defektų atvejais, kai asmens klinikinė ir darbingumo prognozė nekelia abejonų (37.1 punktas); besikeičiančių procesų atvejais, kai invalidas buvo stebimas ne trumpiau kaip 4 metus ir, panaudojus medicininės, profesinės ir socialinės reabilitacijos priemonės, jo organizme išsivystė nuolatiniai ir negrįžtamo pobūdžio morfologiniai ir funkciniai pakitimai (37.2 punktas) ir kai, nesant 37.2 punkte nurodyto pobūdžio pakitimų, dėl terminuoto invalidumo nustatymo sprendžiama individualiai kiekvieno pakartotinio tikrinimo metu, tačiau ne ilgiau kaip 10 metų (37.3 punktas); asmenims, sulaukusiems pensinio amžiaus, išskyrus tuos atvejus, kai invalidumo grupė buvo nustatyta reabilitacijai (37.4 punktas).

Pagal Invalidumo nustatymo tvarkos 36 punktą (2000 m. balandžio 28 d. redakcija) dėl terminuoto invalidumo grupės nustatymo buvo sprendžiama individualiai; prognozuojant efektyvią reabilitaciją invalidumo grupę buvo galima nustatyti 6 mėnesiams arba vieneriems metams, o neprognozuojant efektyvios reabilitacijos invalidumo grupė galėjo būti nustatoma dvejais metams.

6. Pažymėtina, kad Invalidumo nustatymo tvarkoje (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) nebuvo nuostatų, atskirai reglamentuojančių, kuriam laikotarpiui nustatomi invalidumo terminai konstatuojant profesinio darbingumo netekimo laipsnį ir invalidumo grupę.

Vadinasi, Invalidumo nustatymo tvarkos (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) 36, 37 punktuose nurodyti invalidumo terminai buvo taikomi *inter alia* nelaimingo atsitikimo (suluošinimo darbe), profesinės ligos atvejais.

7. Asmeniui invalidumas terminuotai arba neterminuotai iki netekto darbingumo (darbingumo lygio) nustatymo modelio, įtvirtinto įstatymuose, kurie įsigaliojo 2005 m. liepos 1 d., turėjo būti nustatomas pagal medicininius ir socialinius kriterijus. Invalidų socialinės integracijos įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje (1991 m. lapkričio 28 d. redakcija) buvo nustatyta, kad invalidumo medicininius ir socialinius kriterijus reglamentuoja Sveikatos apsaugos ir Socialinės apsaugos ministerijos. Pakeitus Invalidų socialinės integracijos įstatymą ir jį išdėsčius nauja, 1998 m. spalio 22 d., redakcija, 3 straipsnio 5 dalyje buvo nustatyta, kad invalidumo ir visiškos negalios invalidumo medicininius ir socialinius kriterijus reglamentuoja Sveikatos apsaugos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Taigi Invalidų socialinės integracijos įstatymo (1991 m. lapkričio 28 d. redakcija) nuostatos turinys tuo aspektu, kad medicininius ir socialinius kriterijus buvo pavesta reglamentuoti įstatyme nurodytoms ministerijoms, išliko nepakitęs ir galiojo iki 2005 m. liepos 1 d.

Pažymėtina, kad nei sveikatos apsaugos ministro 1991 m. gruodžio 9 d. įsakymu Nr. 1-4031 ir socialinės apsaugos ministro 1991 m. gruodžio 5 d. įsakymu Nr. 13-2229 patvirtintoje Invalidumo nustatymo instrukcijoje, kurioje buvo *inter alia* įtvirtinti invalidumo grupių nustatymo kriterijai, nei sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 m. balandžio 28 d. įsakymu Nr. 226/49 patvirtintoje Invalidumo nustatymo tvarkoje, kurioje buvo nustatytas asmens organizmo būklių, dėl kurių nustatoma atitinkama (I, II, III) invalidumo grupė, sąrašas, nebuvo nurodyta, kurie kriterijai yra medicininiai ir kurie – socialiniai, o šios tvarkos (2000 m. balandžio 28 d. redakcija) V skyriuje, kaip minėta, kuriame buvo reglamentuojamas III invalidumo grupės nustatymas, apskritai buvo nurodytos tik organizmo būklių, dėl kurių nustatoma III invalidumo grupė, sąrašas.

8. Apibendrinant Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (1994 m. liepos 18 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir (arba) papildymais) ir Invalidų socialinės integracijos įstatyme (1991 m. lapkričio 28 d., 1998 m. spalio 22 d. redakcijos) įtvirtintą teisinį reguliavimą, kuris galiojo iki 2005 m. liepos 1 d., nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, jog Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 26 straipsnio 1 dalyje (1994 m. liepos 18 d. redakcija) buvo nustatyta, kad, atsižvelgiant į darbingumo netekimo laipsnį, pensijoms apskaičiuoti yra nustatytos trys invalidumo grupės. Invalidų socialinės integracijos įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje (1991 m. lapkričio 28 d., 1998 m. spalio 22 d. redakcijos) buvo nustatyta, kad „pagal pasireiškimo laipsnį invalidumas skirstomas į tris grupes (I, II, III)“.

Minėtuose įstatymuose nebuvo įtvirtinta, kaip nustatant profesinio darbingumo netekimo laipsnį jo dydis turi būti derinamas su invalidumo grupe, tai buvo nustatyta poįstatyminiame teisės akte – sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintoje Invalidumo nustatymo tvarkoje (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) (šios tvarkos 35 punkte nurodyta, kad nustatant profesinio darbingumo netekimo laipsnį jo dydis derinamas *inter alia* taip: III grupė – 30–60 procentų. Taigi asmuo, kuriam buvo nustatytas 30 procentų netekto profesinio darbingumo laipsnis, turėjo teisę įgyti valstybinę socialinio draudimo invalidumo pensiją (III invalidumo grupę).

Tuo atveju, kai invalidumo priežastis buvo bendrosios ligos (ne profesinė liga), nei įstatymuose, nei Invalidumo nustatymo tvarkoje (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) nebuvo nustatyta, kaip darbingumo netekimo laipsnis (dydis) turi būti derinamas su atitinkama invalidumo grupe, taip pat nebuvo įtvirtintas minimalus darbingumo netekimo laipsnis, kurį nustatčius asmuo galėtų įgyti teisę į valstybinę socialinio draudimo invalidumo pensiją (išskyrus III invalidumo grupę – tais atvejais, kai ji buvo nustatoma tokiems asmenims, kuriems dėl jų organizmo būklės buvo sumažėjusi profesinė kvalifikacija arba ji buvo prarandama, ne mažiau kaip 1/3 buvo sumažėjęs darbingumas).

Kartu pažymėtina, kad nustatant III invalidumo grupę (kai į profesinį faktorių neatsižvelgiama) Invalidumo nustatymo tvarkoje (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) buvo nurodytos tik asmens organizmo būklių, dėl kurių nustatoma III invalidumo grupė, sąrašas ir nenurodyta nė vieno socialinio kriterijaus, nors Invalidų socialinės integracijos įstatymo 3 straipsnio 5 dalyje (1998 m. spalio 22 d. redakcija) buvo nustatyta, kad invalidumo medicininius ir socialinius kriterijus turi reglamentuoti Sveikatos apsaugos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Įstatymuose (Invalidų socialinės integracijos įstatyme (1991 m. lapkričio 28 d., 1998 m. spalio 22 d. redakcijos), Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (1994 m. liepos 18 d. redakcija) nebuvo nuostatų, reglamentuojančių invalidumo nustatymo terminus, *inter alia* kriterijus, pagal kuriuos šie terminai diferencijuojami. Ministrų įsakymu patvirtintoje Invalidumo nustatymo tvarkoje (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) buvo apibrėžti kriterijai, pagal kuriuos invalidumo grupė nustatoma neterminuotai ir terminuotai (6 mėnesiams, vieniems ar dviems metams).

9. Seimas 2005 m. gegužės 19 d. priėmė Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo įstatymą (pagal jo 2 straipsnį įsigaliojusį 2005 m. liepos 1 d.), kurio 1 straipsniu pakeitė ir naujai išdėstė Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą (1994 m. liepos 18 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir (arba) papildymais).

10. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 4 straipsnyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) *inter alia* nustatyta:

„1. Nuo 2005 m. liepos 1 d. nustatomos šios valstybinės socialinio draudimo pensijos:

- 1) senatvės;
- 2) netekto darbingumo;
- 3) našlių ir našlaičių.

2. Šio įstatymo nustatyta tvarka, kol pasibaigs jų mokėjimo terminas arba kol vietoj jų bus paskirtos valstybinės socialinio draudimo senatvės ar netekto darbingumo pensijos, toliau mokamos:

<...>

- 3) invalidumo pensijos, paskirtos iki 2005 m. liepos 1 d. <...>.“

Taigi šiame įstatyme vietoj invalidumo pensijos buvo įtvirtinta netekto darbingumo pensija ir nustatyta, kad anksčiau paskirtos invalidumo pensijos toliau mokamos atitinkamą įstatyme nurodytą laikotarpį.

11. Pažymėtina, kad nors minėto įstatymo 41 straipsnio 3 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) *inter alia* nustatyta, kad „valstybinės socialinio draudimo pensijos skiriamos iki gyvos

galvos arba laikotarpiui, kuriam pensijos gavėjui pagal šį įstatymą išlieka teisė gauti paskirtą pensiją“, tačiau laikotarpis, kurį asmeniui pagal šį įstatymą išlieka teisė gauti paskirtą netekto darbingumo pensiją, šiame įstatyme nėra nustatytas.

12. Teisė gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją yra numatyta Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 28 straipsnyje „Teisė gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją“. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 28 straipsnyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nustatyta, kad „teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją turi asmenys, kuriems Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka nustatytas darbingumo lygis ir kurie pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais <...>, jeigu šie asmenys atitinka šio įstatymo 30 ir 31 straipsniuose nustatytas sąlygas“.

Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 29 straipsnio „Darbingumo lygio ir netekto darbingumo procentų nustatymas“ 1 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) *inter alia* nustatyta, kad asmens darbingumo lygį, jo priežastį, atsiradimo laiką, terminą ir asmens netekto darbingumo procentus nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – ir Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba).

Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnyje „Netekto darbingumo pensijos skyrimo sąlygos“ (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) yra nustatyta, kad asmuo, kuriam pirmą kartą nustatomas darbingumo lygis ir kuris pripažįstamas nedarbingu arba iš dalies darbingu, įgyja teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją, jeigu pripažinimo nedarbingu arba iš dalies darbingu dieną jis turi minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą netekto darbingumo pensijai (1 dalis); asmuo, neturėjęs teisės gauti valstybinės socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos pagal šio straipsnio 1 dalyje nurodytą sąlygą, įgyja teisę ją gauti tuo atveju, jeigu jis minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą netekto darbingumo pensijai gauti turi pripažinimo nedarbingu arba iš dalies darbingu, pakartotinai ji tikrinant, dieną arba kreipimosi dėl pensijos dieną (2 dalis).

Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 31 straipsnyje „Minimalus ir būtinas valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas netekto darbingumo pensijai“ (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) yra nustatytas *inter alia* minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas netekto darbingumo pensijai, kurį turi turėti asmenys, pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais. Pagal šio įstatymo 31 straipsnio 1 dalį (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) asmenims iki 22 metų, kurie pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais, nustatytas 2 mėnesių minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas netekto darbingumo pensijai.

Taigi teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją asmuo turi esant šioms sąlygoms: 1) jam pagal Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymą nustatytas toks darbingumo lygis, dėl kurio jis yra pripažintas nedarbingu arba iš dalies darbingu; 2) jis turi įstatyme nustatytą (tam tikru atveju minimalų – 2 mėnesių) valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą.

13. Įtvirtinus netekto darbingumo (darbingumo lygio) nustatymo modelį (nuo 2005 m. liepos 1 d.) įstatymuose buvo (yra) įtvirtinta ir darbingumo lygio samprata, ir minimalus netekto darbingumo lygis, būtinas netekto darbingumo pensijai gauti.

Pagal Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo 2 straipsnį (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) darbingumo lygis – tai „asmens pajėgumas įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją ar įgyti naują profesinę kompetenciją arba atlikti mažesnės profesinės kompetencijos reikalaujančius darbus“ (3 dalis); neįgalusis – tai „asmuo, kuriam šio Įstatymo nustatyta tvarka pripažintas neįgalumo lygis arba mažesnis negu 55 procentų darbingumo lygis ir (ar) nustatyta specialiųjų poreikių tenkinimo reikmė“ (8 dalis); specialiosios pagalbos priemonės – tai „specialiojo poreikio tenkinimo priemonės, kurių tikslas – jas gaunančiam neįgaliajam užtikrinti lygias ugdymo, profesines, socialines bei visaverčio integravimosi į visuomenę galimybes“ (11 dalis).

14. Įtvirtinus netekto darbingumo (darbingumo lygio) nustatymo modelį darbingumo lygis pagal Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 4 dalį (2004 m. gegužės 11 d.

redakcija) nustatomas įvertinus asmens sveikatos būklę ir galimybes atlikti turimos kvalifikacijos darbus, įgyti naują kvalifikaciją ar dirbti darbus, nereikalaujančius profesinės kvalifikacijos po to, kai yra panaudotos visos galimos medicininės ir profesinės reabilitacijos bei specialiosios pagalbos priemonės.

Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio „Darbingumo lygio nustatymas“ 7 dalyje (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) yra nustatyta:

„Darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais, t. y.:

- 1) jei asmeniui nustatoma 0–25 procentų darbingumo, asmuo laikomas nedarbingu;
- 2) jei asmeniui nustatoma 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu;
- 3) jei asmeniui nustatoma 60–100 procentų darbingumo, asmuo laikomas darbingu.“

Taigi minėtame įstatyme nustatyta, kaip darbingumo lygis siejamas su netekto darbingumo procentais, taip pat įstatyme nustatyta, kad asmuo turi teisę į netekto darbingumo pensiją, jei jis yra įgijęs įstatyme numatytą valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą ir jam nustatytas ne didesnis kaip 55 procentų darbingumo lygis (t. y. asmuo yra netekęs ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo), asmeniui gali būti nustatomi specialieji poreikiai siekiant užtikrinti lygias teises visose gyvenimo srityse, *inter alia* jo darbinėje veikloje.

15. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 8 dalyje (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nustatyta, kad darbingumo lygio nustatymo kriterijus ir tvarką nustato Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su Sveikatos apsaugos ministerija.

Kai dėl asmens sunkių organizmo funkcinių sutrikimų profesinė reabilitacija nėra galima arba dėl asmens amžiaus netikslinga, darbingumo lygis nustatomas vadovaujantis mediciniais kriterijais (Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 5 dalis (2004 m. gegužės 11 d. redakcija)).

16. Taigi nustatant asmens, turinčio įstatyme numatytą valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, darbingumo lygį yra vertinama asmens sveikatos būklė ir galimybės dirbti pagal turimą arba kitą profesinę kvalifikaciją, taip pat atlikti kitus profesinės kvalifikacijos nereikalaujančius darbus. Pažymėtina, kad minėtas vertinimas yra atliekamas, kai jau yra panaudotos medicininės, profesinės reabilitacijos ir specialiosios pagalbos priemonės, išskyrus atvejus, kai dėl asmens sunkių organizmo funkcinių sutrikimų profesinė reabilitacija nėra galima arba dėl asmens amžiaus netikslinga.

17. Socialinės apsaugos ir darbo ministras ir sveikatos apsaugos ministras 2005 m. kovo 21 d. priėmė įsakymą Nr. A1-78/V-179 „Dėl Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo ir Darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (įsigaliojusį 2005 m. liepos 1 d.), kurio 1 punktu buvo patvirtinti Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašas ir Darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašas.

Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo 3 punkte (2005 m. kovo 21 d. redakcija) yra nustatyta:

„3. Asmens darbingumo lygis nustatomas, vertinant šiuos kriterijus:

- 3.1. medicininius, t. y. asmens bazinį darbingumą (1 priedas);
- 3.2. funkcinius (2 priedas);
- 3.3. profesinius ir kitus kriterijus, turinčius įtakos asmens darbingumui bei jo įsidarbinimo galimybėms (2 priedas).“

Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo 1 priede yra pateiktas konkrečių ligų su atitinkamai joms priskiriamais bazinio darbingumo procentais sąrašas. Šiame sąraše nurodyti konkrečioms ligoms (sveikatos sutrikimams) priskiriami bazinio darbingumo procentai (neretai tam tikru intervalu) (pavyzdžiui, Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo 1 priedo 15.2 punktas (2005 m. birželio 16 d. redakcija): „15. Periferinės nervų sistemos, nearomatinės jungties ir raumenų ligos: <...> 15.2. vidutinis funkcijos sutrikimas 80–50%.“).

Iš Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo matyti, kad priimant sprendimą dėl darbingumo lygio nustatymo pirmiausia yra įvertinamas asmens bazinis darbingumas (medicininiai

kriterijai) atsižvelgiant į asmens sveikatos būklę bei į visas jo darbingumui įtakos turinčias ligas ar traumas ir su tuo susijusius funkcinis sutrikimus (4 punktas (2005 m. kovo 21 d. redakcija). Bazinis darbingumas vertinamas procentais: nuo 0 iki 25 procentų, nuo 30 iki 55 procentų, nuo 60 iki 100 procentų (9 punktas (2006 m. gegužės 2 d. redakcija).

Pažymėtina, jog Darbingumo lygio nustatymo kriterijų apraše yra nustatyta, kad būtina įvertinti visas asmens darbingumui įtakos turinčias ligas ar traumas ir su tuo susijusius funkcinis sutrikimus (5, 6 punktai (2005 m. kovo 21 d. redakcija su 2009 m. gegužės 22 d. pakeitimu).

Funkciniai kriterijai (siejami su atitinkamų valandų, kurias asmuo gali dirbti, skaičiumi) (11 punktas (2005 m. kovo 21 d. redakcija), profesiniai ir kiti kriterijai, turintys įtakos asmens darbingumui bei jo įsidarbinimo galimybėms (išsilavinimas, profesinė kvalifikacija, darbo patirtis ir darbiniai įgūdžiai, kuriuos asmuo gali panaudoti darbo vietoje, amžius, asmens fizinės, darbinės ir informacinės aplinkos pritaikymas) (12 punktas (2006 m. gegužės 2 d. redakcija).

Funkciniai, profesiniai ir kiti kriterijai, turintys įtakos asmens darbingumui bei jo įsidarbinimo galimybėms, yra vertinami kaip vidutinio palankumo darbui aplinkybės, nepalankios darbui aplinkybės, palankios darbui aplinkybės (13–15 punktai (2005 m. kovo 21 d. redakcija su 2006 m. gegužės 2 d. pakeitimu). Tuo atveju, kai vertinant asmens darbingumo lygį darbui nepalankių aplinkybių yra dauguma ir asmeniui nustatomos nepalankios darbui aplinkybės, jo bazinio darbingumo procentai dauginami iš koeficiento 0,7 (17 punktas (2005 m. kovo 21 d. redakcija). Tuo atveju, kai vertinant asmens darbingumo lygį vidutinio palankumo darbui aplinkybių yra dauguma ir asmeniui nustatomos vidutiniškai palankios darbui aplinkybės, jo bazinio darbingumo procentai dauginami iš koeficiento 1 (18 punktas (2005 m. kovo 21 d. redakcija). Tuo atveju, kai vertinant asmens darbingumo lygį darbui palankių aplinkybių yra dauguma ir asmeniui nustatomos palankios darbui aplinkybės, jo bazinio darbingumo procentai dauginami iš koeficiento 1,3 (19 punktas (2005 m. kovo 21 d. redakcija).

Kartu paminėtina, kad vertinant asmens, kuris sėkmingai baigė profesinės reabilitacijos programą, darbingumo lygį pridedama viena palanki darbui aplinkybė (21 punktas (2006 m. gegužės 2 d. redakcija).

Darbingumo lygis vertinamas tik pagal medicininius kriterijus, neatsižvelgiant į funkcinis, profesinius ir kitus kriterijus (nebent pats asmuo pageidautų), kai asmens bazinis darbingumas yra nuo 0 iki 15 procentų (24 punktas (2005 m. kovo 21 d. redakcija).

Taigi nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad pagal Darbingumo lygio nustatymo kriterijų apraše (2005 m. kovo 21 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) nustatytą teisinį reguliavimą asmens darbingumo lygis nustatomas vertinant ne vien asmens organizmo būklę (medicininius kriterijus), bet ir kitus veiksnius (kriterijus) (su viena išlyga, kai asmens bazinis darbingumas yra nuo 0 iki 15 procentų).

18. Darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo 1 punkte (2005 m. kovo 21 d. redakcija) yra nurodyta, kad šis aprašas reglamentuoja *inter alia* darbingumo lygio termino nustatymą. Šio aprašo 31 punkte (2005 m. kovo 21 d. redakcija su 2006 m. gegužės 2 d. pakeitimu) *inter alia* nustatyta, kad darbingumo lygis gali būti nustatomas neterminuotai, kai darbingumo lygis nustatomas dėl nelaimingo atsitikimo (suluošinimo) darbe ar profesinės ligos (31.6 punktas).

Terminuotai darbingumo lygis nustatomas: 1) 6 mėnesiams; 2) vieniems metams; 3) dvejiems metams; 4) iki profesinės reabilitacijos programos pabaigos; 5) iki senatvės pensijos amžiaus sukakties dienos, išskyrus atvejus, kai darbingumo lygis nustatomas dėl nelaimingo atsitikimo (suluošinimo) darbe ar profesinės ligos (31.1–31.5 punktai).

Darbingumo lygio terminai, kurie nustatyti 6 mėnesiams, vieniems ar dvejiems metams, gali būti tęsiami ne ilgiau kaip 6 metus, po 6 metų darbingumo lygio terminas nurodomas iki senatvės pensijos amžiaus (33 punktas (2005 m. kovo 21 d. redakcija).

Pažymėtina, kad nėra jokių kriterijų, kuriais Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba turėtų vadovautis pirminio patikrinimo metu priimdama sprendimą dėl darbingumo lygio termino nustatymo neterminuotai ar terminuotai; taip pat nėra kriterijų, kurie apibrėžtų, kada terminuotai

nustatomas darbingumo lygis gali būti nustatomas 6 mėnesiams, kada vieniams ar dvejiems metams; nėra atskirai reglamentuojama, kaip tęsiamas (pakartotinai nustatomas) nustatytas darbingumo lygio terminas asmenims, kuriems dar iki 18 metų amžiaus buvo nustatyta invalidumo priežastis „nuo vaikystės“.

Kartu pabrėžtina, kad nei Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija), nei Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nėra nuostatų, reglamentuojančių darbingumo lygio nustatymo terminus, *inter alia* kriterijus, pagal kuriuos šie terminai diferencijuojami.

19. Pažymėtina, jog Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 3 dalyje (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) yra nustatyta, kad darbingumo lygis dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos nustatomas asmenims neatsižvelgiant į jų amžių Lietuvos Respublikos Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka. Socialinės apsaugos ir darbo ministras ir sveikatos apsaugos ministras 2005 m. sausio 3 d. įsakymu Nr. A1-1/V-2 „Dėl Darbingumo lygio, susijusio su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinių ligų padariniais, nustatymo taisyklių patvirtinimo“ (įsigaliojusių 2005 m. liepos 1 d.) patvirtino Darbingumo lygio, susijusio su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinių ligų padariniais, nustatymo taisykles. Šių taisyklių 11 punkte nustatyta, kad Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, nustačiusi asmeniui darbingumo lygį, susijusį su nelaimingu atsitikimu darbe ar profesinės ligos padariniais, taip pat nustato ir netekto darbingumo lygį, kuris yra apskaičiuojamas iš 100 procentų atimant asmeniui nustatytus darbingumo lygio procentus.

Taigi nelaimingo atsitikimo darbe ir profesinės ligos atvejais asmenims, draudžiamiesiems nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, neatsižvelgiant į jų amžių, nustatomas darbingumo lygis (t. y. vertinamas asmens pajėgumas dirbti pagal turimą profesinę kompetenciją, įgytą naują profesinę kompetenciją ar atlikti mažesnės profesinės kompetencijos reikalaujančius darbus) ir netekto darbingumo lygis. Profesinio darbingumo netekimo laipsnis (lygis) pagal netekto darbingumo (darbingumo lygio) nustatymo modelį nėra nustatomas.

20. Minėta, kad asmuo įgyja teisę į netekto darbingumo pensiją, jeigu jis yra netekęs ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) ir kituose teisės aktuose nėra nuostatų, kuriose būtų nustatytas kitoks netekto darbingumo pensijai gauti būtinas minimalus netekto darbingumo lygis.

Konstatuotina, kad pagal galiojantį teisinį reguliavimą netekto darbingumo pensijai gauti būtinas minimalus netekto darbingumo lygis (ne mažiau kaip 45 procentai netekto darbingumo) taikytinas ir asmenims, kuriems nustatomas darbingumo lygis, susijęs su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinių ligų padariniais, *inter alia* asmenims, kuriems pagal iki 2005 m. liepos 1 d. galiojusį teisinį reguliavimą nustačius minimalų 30 procentų profesinio darbingumo netekimo laipsnį buvo pripažinta III invalidumo grupė ir paskirta invalidumo pensija.

21. Apibendrinant teisinį reguliavimą, nustatytą Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) ir socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2005 m. kovo 21 d. įsakyme Nr. A1-78/V179 „Dėl Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo ir Darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“, pažymėtina, kad įtvirtinus netekto darbingumo (darbingumo lygio) nustatymo modelį asmuo įgyja teisę į netekto darbingumo pensiją, kai jis turi įstatyme nustatytą minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą ir asmeniui yra nustatytas darbingumo lygis, ne didesnis nei 55 procentų (asmuo yra netekęs ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo). Asmens darbingumo lygį, jo priežastį, atsiradimo laiką, terminą ir asmens netekto darbingumo procentus nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba. Nustatant asmens darbingumo lygį yra vertinama asmens sveikatos būklė procentais, kurie nurodyti poįstatyminiame teisės akte (bazinis darbingumas), ir kiti veiksniai (funkciniai, profesiniai ir kiti kriterijai), turintys įtakos asmens darbingumui bei jo įsidarbinimo galimybėms. Darbingumo lygis nustatomas terminuotai arba neterminuotai. Darbingumo lygis dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar

profesinės ligos asmenims nustatomas neatsižvelgiant į jų amžių. Asmeniui nustatomas darbingumo lygis dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos, o po to apskaičiuojamas netekto darbingumo lygis iš 100 procentų atimant asmeniui nustatytus darbingumo lygio procentus.

22. Palyginus teisinį reguliavimą, nustatytą Neįgalųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija), Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), kuris įsigaliojo 2005 m. liepos 1 d., su nustatytu Invalidų socialinės integracijos įstatyme (1991 m. lapkričio 28 d., 1998 m. spalio 22 d. redakcijos su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2004 m. lapkričio 4 d.), Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (1994 m. liepos 18 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir (arba) papildymais iki 2005 m. vasario 15 d.), kuris galiojo iki 2005 m. liepos 1 d., nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste, *inter alia* invalidumo (netekto darbingumo) nustatymo, teisės į invalidumo (netekto darbingumo) pensiją atsiradimo aspektais, matyti, kad:

- pagal teisinį reguliavimą, įsigaliojusį nuo 2005 m. liepos 1 d., vietoj anksčiau buvusios invalidumo pensijos įstatymuose buvo įtvirtinta netekto darbingumo pensija;

- pagal teisinį reguliavimą, įsigaliojusį nuo 2005 m. liepos 1 d., asmuo įgyja teisę į netekto darbingumo pensiją, kai jam nustatytas ne didesnis kaip 55 procentų darbingumo lygis, kuris įtvirtintas įstatyme. Pagal nustatytą ankstesnį iki 2005 m. liepos 1 d. galiojusį teisinį reguliavimą nei įstatyme, nei poįstatyminiuose teisės aktuose nebuvo nustatytas minimalus netekto darbingumo laipsnis, kuriam esant asmuo galėjo įgyti teisę į invalidumo pensiją, išskyrus atvejus, kai invalidumo priežastis buvo profesinė liga, profesinės kvalifikacijos sumažėjimas (profesinio darbingumo netekimo laipsnis buvo įtvirtintas tik sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme);

- Neįgalųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) buvo nustatyta, kaip darbingumo lygis yra siejamas su netekto darbingumo procentais, pagal ankstesnį iki 2005 m. liepos 1 d. galiojusį teisinį reguliavimą šie santykiai nebuvo reguliuojami įstatymu, buvo reguliuojami tik sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu, kuriame buvo nurodyta, kad profesinio darbingumo netekimo laipsnis, jo dydis derinamas su invalidumu *inter alia* taip: 30–60 procentų profesinio darbingumo netekimas – III grupė;

- pagal teisinį reguliavimą, įsigaliojusį nuo 2005 m. liepos 1 d., darbingumo lygis nustatomas pagal sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro teisės aktuose įtvirtintus darbingumo lygio nustatymo kriterijus ir tvarką, pirmiausia pagal nustatytus medicininius kriterijus (bazinį asmens darbingumą, vertinamą bazinio darbingumo procentais, kuris yra koreguojamas įvertinus kitus veiksnius (funkcinius, profesinius ir kitus kriterijus)); pagal ankstesnį iki 2005 m. liepos 1 d. galiojusį teisinį reguliavimą invalidumo grupės buvo nustatomos tik pagal invalidumo medicininius ir socialinius kriterijus, kurie buvo nustatyti poįstatyminiu teisės aktu, neapibrėžiant, kurie kriterijai yra medicininiai ir kurie – socialiniai, o nustatant III invalidumo grupę (kai į profesinį faktorių neatsižvelgiama) buvo nurodytos tik asmens organizmo būklių, dėl kurių nustatoma III invalidumo grupė, sąrašas ir nenurodytas nė vienas socialinis kriterijus;

- pagal teisinį reguliavimą, įsigaliojusį nuo 2005 m. liepos 1 d., darbingumo lygis nustatomas ir netekto darbingumo pensija skiriama asmenims (jeigu jie yra draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu) iki senatvės pensijos amžiaus; pagal ankstesnį iki 2005 m. liepos 1 d. galiojusį teisinį reguliavimą invalidumo pensija galėjo būti skiriama ir asmenims, sukakusiems senatvės pensijos amžių.

Konstatuotina, kad invalidumo nustatymo modelis (teisės aktuose jį įtvirtinus kaip netekto darbingumo (darbingumo lygio) nustatymo modelį) pertvarkius invalidų socialinės integracijos pagrindus, invalidumo pensijų sistemą, invalidumo nustatymą įgijo naujų bruožų.

23. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad asmuo, nukentėjęs dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga (kai netenkama darbingumo), turi teisę tam tikrais atvejais gauti ir žalos atlyginimą pagal Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinąjį įstatymą (1997 m. liepos 1 d.

redakcija), kuris įsigaliojo 1997 m. rugsėjo 1 d.

Šio įstatymo 2 straipsnio 8 dalyje (1997 m. liepos 1 d. redakcija) buvo *inter alia* nustatyta, kad darbingumo netekimas – tai laikinas ar visiškas profesinio darbingumo netekimas dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba dėl susirgimo profesine liga. Netektas darbingumas išreiškiamas procentais.

Šio įstatymo 12 straipsnio „Vienkartinė netekto darbingumo kompensacija“ 1 dalyje (1997 m. liepos 1 d. redakcija) yra nustatyta: „Jeigu nukentėjusysis neteko iki 20 procentų (imtinai) darbingumo, jam išmokama 10 procentų jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio dydžio vienkartinė kompensacija; jei nukentėjusysis neteko daugiau negu 20, bet mažiau negu 30 procentų darbingumo, jam išmokama 20 procentų jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio dydžio vienkartinė kompensacija.“

Šio įstatymo 13 straipsnio „Periodinė netekto darbingumo kompensacija“ 1 dalyje (1997 m. liepos 1 d. redakcija) yra nustatyta: „Jeigu nustatoma, kad nukentėjusysis neteko 30 ir daugiau procentų darbingumo, jam mokama periodinė netekto darbingumo kompensacija.“

Periodinė netekto darbingumo kompensacija mokama iki VMSEK nustatyto darbingumo netekimo termino pabaigos (15 straipsnis (1997 m. liepos 1 d. redakcija); periodinė netekto darbingumo kompensacija mokama iki Neįgalumo ir netekto darbingumo nustatymo tarnybos nustatyto darbingumo netekimo termino pabaigos (15 straipsnis (2005 m. gegužės 19 d. redakcija).

Seimas 2005 m. gegužės 19 d. priėmė Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo, Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo bei Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą, kuris įsigaliojo 2005 m. liepos 1 d.

Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo 12 straipsnio 5 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) yra nustatyta: „Jeigu nukentėjusiajam, kuriam jau buvo išmokėta vienkartinė netekto darbingumo kompensacija, netekto darbingumo procentai pasikeičia, bet neviršija šiame straipsnyje nustatytų dydžių, o naujai apskaičiuota vienkartinė netekto darbingumo kompensacija yra didesnė už gautąją, išmokamas iš naujo apskaičiuotos ir jau išmokėtos netekto darbingumo kompensacijos skirtumas.“

Taigi pagal Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinąjį įstatymą (1997 m. liepos 1 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir (arba) papildymais) asmenys, kuriems nustatytas darbingumo netekimas dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba dėl susirgimo profesine liga, turi teisę gauti vienkartinę netekto darbingumo kompensaciją, jeigu jie neteko mažiau negu 30 procentų darbingumo, arba periodinę netekto darbingumo kompensaciją, jeigu jie neteko 30 ir daugiau procentų darbingumo.

24. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad pertvarkant invalidumo pensijų sistemą nauja redakcija išdėstytame Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), taip pat Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) buvo nustatytos tam tikros garantijos asmenims, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą buvo paskirtos ir mokėtos valstybinės socialinio draudimo invalidumo pensijos.

Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 30 straipsnio „Asmenų iki 18 metų teisių išsaugojimas“ 2 dalyje (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) yra nustatyta: „Asmenims iki 18 metų, kuriems iki šio Įstatymo įsigaliojimo buvusia tvarka buvo nustatytas invalidumas, iki to laiko, kol jiems bus nustatytas neįgalumo lygis, mokamos ne mažesnės negu iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose nustatytos išmokos (pensijos, pašalpos ir kompensacijos) ir jie turi teisę naudotis ne mažesnėmis garantijomis ir lengvatomis negu iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose nustatytosios.“

Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 31 straipsnyje „Sukakusių senatvės pensijos amžių asmenų teisių išsaugojimas“ (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) yra nustatyta:

„1. Iki šio Įstatymo įsigaliojimo sukakusiems senatvės pensijos amžių asmenims, kuriems iki šio Įstatymo įsigaliojimo buvusia tvarka buvo nustatytas invalidumas, iki nustatyto invalidumo termino pabaigos mokamos ne mažesnės negu iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose nustatytos išmokos (pensijos, pašalpos ir kompensacijos) ir jie turi teisę naudotis ne mažesnėmis garantijomis ir lengvatomis negu iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose nustatytosios.

2. Iki šio Įstatymo įsigaliojimo sukakusiems senatvės pensijos amžių asmenims, kuriems iki šio Įstatymo įsigaliojimo buvusia tvarka invalidumas buvo nustatytas neterminuotam laikui, mokamos ne mažesnės negu iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose nustatytos išmokos (pensijos, pašalpos ir kompensacijos) ir jie turi teisę naudotis ne mažesnėmis garantijomis ir lengvatomis negu iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose nustatytosios.“

Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo 32 straipsnyje „Nesukakusių senatvės pensijos amžiaus asmenų teisių išsaugojimas“ (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) yra nustatyta:

„1. Siekiant išsaugoti nesukakusių senatvės pensijos amžiaus asmenų, kuriems iki šio Įstatymo įsigaliojimo buvo nustatyta invalidumo grupė, teises, numatomas pereinamasis laikotarpis – nuo 2005 m. liepos 1 d. iki 2007 m. birželio 30 d.

2. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nustatyta tvarka iki 2007 m. birželio 30 d. visiems nuo 18 metų iki senatvės pensijos amžiaus asmenims, kuriems iki šio Įstatymo įsigaliojimo buvusia tvarka buvo nustatytas invalidumas, turi būti nustatytas darbingumo lygis.

3. Nesukakę senatvės pensijos amžiaus asmenys, kuriems iki šio Įstatymo įsigaliojimo buvo nustatyta I, II ar III invalidumo grupė, pereinamuoju laikotarpiu iki to laiko, kol jiems bus nustatytas darbingumo lygis, prilyginami neįgaliesiems, kurie šio Įstatymo nustatyta tvarka pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais remiantis iki šio Įstatymo įsigaliojimo buvusia tvarka išduotais invalidumo pažymėjimais.

4. Nesukakusiems senatvės pensijos amžiaus asmenims, kuriems iki šio Įstatymo įsigaliojimo buvusia tvarka buvo nustatytas invalidumas, pereinamuoju laikotarpiu iki to laiko, kol jiems bus nustatytas darbingumo lygis, mokamos ne mažesnės negu iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose nustatytos išmokos (pensijos, pašalpos ir kompensacijos) ir jie turi teisę naudotis ne mažesnėmis garantijomis ir lengvatomis negu iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose nustatytosios.

5. Nesukakusiems senatvės pensijos amžiaus asmenims, kuriems iki šio Įstatymo įsigaliojimo neterminuotai buvo nustatytas invalidumas, darbingumo lygis nustatomas remiantis iki šio Įstatymo įsigaliojimo buvusia tvarka išduotais invalidumo pažymėjimais bei šio straipsnio 3 dalies nuostatomis, išskyrus atvejus, kai neįgalusis pats savo noru kreipiasi į Tarnybą dėl darbingumo lygio nustatymo.“

Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 53 straipsnio „Valstybinių socialinio draudimo invalidumo pensijų mokėjimas, didinimas ir indeksavimas“ 1 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) yra nustatyta:

„Valstybinės socialinio draudimo invalidumo pensijos nuo 2005 m. liepos 1 d. toliau mokamos tol, kol pasibaigia šių pensijų skyrimo ir mokėjimo terminas arba kol vietoj jų šio įstatymo nustatyta tvarka paskiriamos valstybinės socialinio draudimo senatvės ar netekto darbingumo pensijos. Patvirtinus naują, didesnę, valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydį ar naujas, didesnes, einamųjų metų draudžiamąsias pajamas, toliau mokamos I grupės invalidumo pensijos didinamos taip kaip netekto darbingumo pensijos asmenims, netekusiems 75–100 procentų darbingumo, II grupės invalidumo pensijos – taip kaip netekto darbingumo pensijos asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo, III grupės invalidumo pensijos – taip kaip netekto darbingumo pensijos asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo. Invalidumo pensijos, nuo 1995 m. sausio 1 d. neperskaičiuotos pagal šį įstatymą, toliau indeksuojamos šio įstatymo 52 straipsnio nustatyta tvarka.“

Seimo 2005 m. gegužės 19 d. priimto Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo

pakeitimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Asmenims, kurie iki 2005 m. liepos 1 d. įgijo teisę gauti valstybines socialinio draudimo invalidumo pensijas, tačiau dėl jų paskyrimo kreipėsi per 12 mėnesių nuo nurodytos datos, šios pensijos skiriamos iki 2005 m. liepos 1 d. buvusią tvarką.“

Taigi apibendrinant Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) ir Neįgalųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą konstatuotina: 1) asmenims iki 18 metų, asmenims, sukačiams senatvės pensijos amžių, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą terminuotam laikui buvo nustatytas invalidumas, iki nustatyto invalidumo termino pabaigos šios pensijos mokamos ne mažesnės negu nustatytosios iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose (Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) 30 straipsnio 2 dalis, 31 straipsnio 1 dalis; 2) sukačiams senatvės pensijos amžių asmenims, kuriems buvo nustatytas invalidumas neterminuotam laikui, ir toliau mokama invalidumo pensija (Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo 31 straipsnio 2 dalis (2004 m. gegužės 11 d. redakcija); 3) nesukačiams senatvės pensijos amžiaus asmenims invalidumo pensijos mokamos iki įstatyme nustatyto pereinamojo laikotarpio pabaigos (2007 m. birželio 30 d.), iki kurios turi būti nustatytas darbingumo lygis (Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalys (2004 m. gegužės 11 d. redakcija); 4) invalidumo pensijos mokamos tol, kol pasibaigia šių pensijų skyrimo ir mokėjimo terminas (Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 53 straipsnio 1 dalis (2005 m. gegužės 19 d. redakcija).

Vadinasi, asmenims terminuotai paskirtų ir mokėtų invalidumo pensijų mokėjimas pagal šį teisinį reguliavimą buvo garantuotas iki asmeniui nustatyto invalidumo termino pabaigos. Įstatyme nurodyta vadinamojo pereinamojo laikotarpio pabaiga – 2007 m. birželio 30 d.

III

1. Minėta, kad šioje byloje pareiškėjas ginčija Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatos „Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo <...>“ atitiktį (atitinkama apimtimi) Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

2. Konstitucijos 52 straipsnyje yra nustatyta: „Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais.“

3. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucija – vientisas aktas; Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą; jokios Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tuomet būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

4. Aiškindamas Konstitucijos 52 straipsnį Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs: pagal Konstituciją Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota, kiekvienas pilietis turi teisę į socialinę apsaugą; socialiniam aprūpinimui, t. y. visuomenės prisidėjimui prie išlaikymo tų savo narių, kurie dėl įstatymuose numatytų priežasčių negali apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti, pripažįstamas konstitucinės vertybės statusas; socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją, padeda asmeniui apsisaugoti nuo galimų socialinių rizikų.

5. Socialinės apsaugos, socialinio aprūpinimo, socialinės paramos santykių teisinio reguliavimo turinį lemia įvairūs veiksniai, *inter alia* valstybės ir visuomenės ištekliai, materialinės ir finansinės galimybės. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, reguliuodamas minėtus santykius turi plačią diskreciją.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją pasirinkti ir

įstatymuose įtvirtinti socialinės paramos teikimo modelį, *inter alia* įvairias jo formas (valstybinę, privačią, mišrią ir kt.) (2005 m. vasario 7 d., 2008 m. balandžio 29 d. nutarimai), taip pat diskreciją pasirinkti pensijų sistemą (2007 m. rugsėjo 26 d. nutarimas).

6. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad asmens konstitucinė teisė gauti pensiją yra viena svarbiausių asmens socialinių teisių (2007 m. spalio 22 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai).

Senatvės ir invalidumo pensijos yra Konstitucijos 52 straipsnyje *expressis verbis* nurodytos pensijų rūšys. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad pagal Konstituciją įstatymu gali būti nustatytos ir kitokios, ne tik Konstitucijos 52 straipsnyje *expressis verbis* nurodytosios, pensijos ir socialinė parama.

7. Įstatymų leidėjas, priimdamas įstatymus dėl pensinio aprūpinimo, yra saistomas Konstitucijos normų ir principų (Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2007 m. spalio 22 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai). Pagal Konstituciją pensinio aprūpinimo pagrindai, asmenys, kuriems skiriamos ir mokamos pensijos, pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygos, taip pat pensijų dydžiai nustatomi tik įstatymu.

Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 5 d. nutarime yra konstatavęs, kad atskiros socialinės paramos rūšys, asmenys, kuriems skiriama socialinė parama, socialinės paramos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos, dydžiai pagal Konstituciją gali būti nustatyti tik įstatymu.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad socialinio solidarumo principas pilietinėje visuomenėje nepaneigia asmeninės atsakomybės už savo likimą, todėl socialinės apsaugos teisinis reguliavimas turi būti toks, kad būtų sudarytos prielaidos ir paskatos kiekvienam visuomenės nariui pačiam pasirūpinti savo gerove, o ne pasikliauti vien valstybės laiduojama socialine apsauga. Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 5 d. nutarime yra pažymėjęs, kad socialinė parama neturi sudaryti prielaidų asmeniui pačiam nesiekti didesnių pajamų, savo pastangomis neieškoti galimybių užtikrinti sau ir savo šeimai žmogaus orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas, ji neturi virsti privilegija.

8. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos 52 straipsnio nuostatos, laiduojančios teisę į socialinį aprūpinimą, įpareigoja valstybę nustatyti pakankamas tos teisės įgyvendinimo ir teisinio gynimo priemones.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos 52 straipsnio nuostata „valstybė laiduoja“ *inter alia* reiškia, jog įstatymu nustačius tam tikrą pensinį aprūpinimą valstybei kyla pareiga jį garantuoti nurodytiesiems asmenims tokiais pagrindais bei dydžiais, kurie nustatyti įstatyme, o asmenys, atitinkantys įstatyme nustatytas sąlygas, turi teisę reikalauti, kad valstybė jiems skirtų šią pensiją ir ją mokėtų. Kad būtų užtikrintas realus paskirtos pensijos mokėjimas asmenims, atitinkantiems įstatyme nustatytas sąlygas, įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti lėšų, būtinų pensijoms ir socialinei paramai, sukaupimą.

9. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad įstatymais nustačius pensijų rūšis, asmenis, turinčius teisę į pensiją, pensijų skyrimo ir mokėjimo pagrindus, sąlygas, pensijų dydžius, valstybei kyla pareiga pensinio aprūpinimo santykių srityje laikytis konstitucinių teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio tikrumo principų.

Asmenys, kuriems Konstitucijoje ar įstatyme nustatyta pensija buvo paskirta ir mokama, pagal Konstitucijos 23 straipsnį turi teisę reikalauti, kad jiems tokio dydžio išmokos, kokios buvo paskirtos ir mokamos, būtų mokamos ir toliau (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas).

10. Minėta, kad Konstitucijos 52 straipsnyje *expressis verbis* nustatytos senatvės pensija ir invalidumo pensija.

Konstitucijos 52 straipsnis, kuriame yra nustatyti pensinio aprūpinimo ir socialinės paramos pagrindai, nagrinėjamos bylos kontekste aiškintinas kartu su Konstitucijos 53 straipsniu, kuriame *inter alia* nustatyta valstybės pareiga rūpintis žmonių sveikata, Konstitucijos 21 straipsnio 2 dalies nuostata, kurioje įtvirtintas žmogaus orumo gynimas, Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalimi, pagal

kurią kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti *inter alia* socialinę apsaugą nedarbo atveju, konstituciniu teisinės valstybės principu, kitomis Konstitucijos normomis ir principais.

11. Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus. Įstatymas nustato piliečiams nemokamos medicinos pagalbos valstybinėse gydymo įstaigose teikimo tvarką.“

Konstitucinis Teismas, aiškindamas šias Konstitucijos nuostatas, yra konstatavęs, kad žmogaus ir visuomenės sveikata yra viena svarbiausių visuomenės vertybių (Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimai), taip pat kad žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas, o rūpinimasis žmonių sveikata traktuotinas kaip valstybės funkcija (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d., 2004 m. sausio 26 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimai).

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad valstybė turi pareigą saugoti asmenis nuo grėsmių sveikatai (sumažinti sveikatai keliamą pavojų, o tam tikrais atvejais, kai tai įmanoma, užkirsti jam kelią), pagerinti žmogaus, visuomenės gebėjimą įveikti kilusį pavojų sveikatai, susirgus užtikrinti medicininių paslaugų prieinamumą.

Pažymėtina, kad asmens teisė į sveiką aplinką yra būtinoji oraus gyvenimo ir naudojimosi daugeliu kitų konstitucinių teisių sąlyga.

12. Konstitucijoje yra įtvirtinta valstybės pareiga užtikrinti žmogaus orumo apsaugą ir gynamą. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 21 straipsnį, yra konstatavęs: orumas – neatimama žmogaus, kaip didžiausios socialinės vertybės, savybė; kiekvienas visuomenės narys turi prigimtinių orumą (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas); prigimtinių žmogaus teisių – tai individo prigimtinių galimybių, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimai). Tai, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas su žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimu susijusius santykius, turi garantuoti deramą jų apsaugą, yra viena iš žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, užtikrinimo prielaidų. Valstybės institucijos ir pareigūnai turi pareigą gerbti žmogaus orumą kaip ypatingą vertybę; asmens teisių ir laisvių pažeidimais gali būti pakenkta ir asmens orumui (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas).

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, jog valstybė turi sukurti tokią socialinio aprūpinimo sistemą (*inter alia* įtvirtinti tokį invalidumo pensijų skyrimo ir mokėjimo modelį), kuri padėtų išlaikyti asmens orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas, o prireikus suteiktų asmeniui būtiną socialinę apsaugą.

13. Pagal Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalį kiekvienas žmogus turi teisę *inter alia* turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti socialinę apsaugą nedarbo atveju.

Konstitucinė teisė į tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas *inter alia* reiškia, kad kiekvienas darbuotojas turi teisę į tokias darbo sąlygas (darbo sąlygomis laikytina darbo aplinka, darbo pobūdis, darbo ir poilsio laikas, darbo priemonės ir kt.), kurios nedarytų neigiamo poveikio jo gyvybei, sveikatai, atitiktų saugumo ir higienos reikalavimus (Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 9 d., 2008 m. balandžio 29 d. nutarimai). Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalies nuostata, pagal kurią kiekvienas žmogus turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, suponuoja valstybės pareigą nustatyti teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų sudarytos teisinės prielaidos įgyvendinti šią teisę; tai darydama valstybė kartu privalo nustatyti ir veiksmingus šios konstitucinės teisės įgyvendinimo kontrolės mechanizmus (Konstitucinio Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas).

Kartu ši konstitucinė teisė suponuoja darbdavio pareigą užtikrinti darbo sąlygų tinkamumą, saugumą ir sveikumą. Iš Konstitucijos, *inter alia* jos 48 straipsnio 1 dalies, kylanti žmogaus teisė į tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas nepaneigia ir kiekvieno darbuotojo pareigos laikytis saugos darbe reikalavimų (Konstitucinio Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas).

14. Konstitucinis teisinės valstybės principas, kaip ne kartą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, darnus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios.

15. Įstatymų leidėjas, padėdamas asmeniui apsisaugoti nuo galimų socialinių rizikų ir kartu sudarydamas prielaidas kiekvienam visuomenės nariui pačiam pasirūpinti savo gerove (o ne vien pasikliauti valstybės socialine apsauga), privalo įstatymu nustatyti aiškų, darnų teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų sudarytos prielaidos įgyvendinti Konstitucijos 52 straipsnyje *expressis verbis* nurodytą *inter alia* teisę gauti invalidumo pensiją.

Teisė į invalidumo pensiją yra viena iš socialinės apsaugos formų. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucija neužkerta kelio įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reiškiniams apibūdinti vartoti kitokius nei Konstitucijos tekste žodžius ar formuluotes. Reikalavimo įstatymuose, kituose teisės aktuose tuos pačius reiškinius visada apibūdinti tik tais pačiais žodžiais ir formuluotėmis kaip Konstitucijoje suabsoliutinimas ne tik reikštų siekį dirbtinai varžyti, stabdyti tokį kalbos, *inter alia* teisinės terminijos, vystymąsi, kai įstatymuose, kituose teisės aktuose yra vartojami ne tik kitokie nei Konstitucijos tekste žodžiai (formuluotės), apibūdinantys tuos pačius reiškinius, bet ir apskritai nauji terminai (formuluotės), kurių Konstitucijos teksto kūrimo metu nebuvo, bet ir galėtų provokuoti koreguoti Konstitucijos tekstą pagal įstatymuose, kituose teisės aktuose įtvirtintą terminiją (žodžius, formuluotes) net ir tokiais atvejais, kai intervencija į Konstitucijos, kuri, kaip aukščiausioji teisė, turi būti pastovus aktas, tekstą teisiškai nėra būtina (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2007 m. liepos 5 d. nutarimai).

Taigi tai, kas Konstitucijos 52 straipsnyje *expressis verbis* įtvirtinta terminu (formuluote) „invalidumo pensija“, kurią gauti asmenys turi teisę, įstatymuose gali būti įvardijama ir kitu terminu (formuluote), jeigu tik šiuo terminu (formuluote) nėra paneigiama (iškreipiama) šios pensijos konstitucinė samprata.

16. Konstitucijos 52 straipsnį aiškinant nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste kartu su Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalies nuostata, pagal kurią valstybė *inter alia* rūpinasi žmonių sveikata, Konstitucijos 21 straipsnio 2 dalies nuostata, kurioje įtvirtintas žmogaus orumo gynimas, taip pat su Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti socialinę apsaugą nedarbo atveju, ir atsižvelgiant į konstitucinius proporcingumo, asmenų lygiateisiškumo principus, Konstitucijoje įtvirtintą socialinės darnos imperatyvą konstatuotina, jog valstybė yra konstituciškai įpareigota užtikrinti, kad būtų sukurta tokia socialinės apsaugos sistema (*inter alia* socialinės paramos, invalidumo pensijos sistemos), kad asmuo, kuris dėl sveikatos sutrikimų (kurių priežastis – liga, nelaimingas atsitikimas, profesinė liga, įgimtų sveikatos sutrikimai ir pan.) nuolat ar laikinai neįgijo arba neteko galimybių apsirūpinti iš darbo ar verslo pajamų, arba šios galimybės jam labai sumažėjo, gautų įstatyme nustatytais atvejais socialinę paramą ir (arba) invalidumo pensiją.

17. Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į įvairius veiksnius, *inter alia* valstybės ir visuomenės išteklius, materialines ir finansines galimybes, turi plačią diskreciją ir atitinkamai reguliuoti santykius, susijusius su socialinės paramos ir (arba) invalidumo pensijos skyrimu asmeniui, kuris dėl sveikatos sutrikimų (ligos, nelaimingo atsitikimo, profesinės ligos, įgimtų sveikatos sutrikimų ir pan.) laikinai ar nuolat neįgijo arba neteko galimybių apsirūpinti iš darbo ar verslo pajamų, arba šios galimybės jam labai sumažėjo.

Kartu pažymėtina, kad įstatymų leidėjui reguliuojant santykius, susijusius su socialinės paramos ir (arba) invalidumo pensijos skyrimu asmeniui, kuris dėl sveikatos sutrikimų (ligos, nelaimingo atsitikimo, profesinės ligos, įgimtų sveikatos sutrikimų ir pan.) laikinai ar nuolat neįgijo arba neteko galimybių apsirūpinti iš darbo ar verslo pajamų, arba šios galimybės jam labai

sumažėjo, būtina paisyti Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* jos 52 straipsnyje įtvirtintos valstybės priedermės laiduoti piliečių teisę gauti invalidumo pensiją arba socialinę paramą ligos atveju, 53 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos valstybės pareigos rūpintis žmonių sveikata, 21 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto reikalavimo ginti žmogaus orumą, 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos valstybės pareigos užtikrinti kiekvieno žmogaus teisę į tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas bei socialinę apsaugą nedarbo atveju, konstitucinio teisinės valstybės principo (*inter alia* konstitucinių asmenų lygiateisiškumo ir proporcingumo principų), kitų Konstitucijos normų ir principų.

18. Kartu pažymėtina, jog įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas atsirasti tokiai situacijai, kad asmuo, kuris dėl sveikatos sutrikimų (ligos, nelaimingo atsitikimo, profesinės ligos, įgimtų sveikatos sutrikimų ir pan.) laikinai ar nuolat neįgijo arba neteko galimybių apsirūpinti iš darbo ar verslo pajamų, arba šios galimybės jam labai sumažėjo, negautų atitinkamos socialinės paramos ir (arba) invalidumo pensijos.

Minėta, kad Konstitucijoje įtvirtina asmens teisė gauti pensiją suponuoją įstatymų leidėjui pareigą sureguliuoti socialinės apsaugos teisinius santykius taip, kad būtų sudarytos prielaidos ir paskatos kiekvienam visuomenės nariui pačiam pasirūpinti savo gerove, o ne pasikliauti vien valstybės socialine apsauga.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, jog negali būti nustatytas ir toks teisinis reguliavimas, kad Konstitucijoje garantuotos asmens, kuris dėl sveikatos sutrikimų (ligos, nelaimingo atsitikimo, profesinės ligos, įgimtų sveikatos sutrikimų ir pan.) laikinai ar nuolat neįgijo arba neteko galimybių apsirūpinti iš darbo ar verslo pajamų, arba šios galimybės jam labai sumažėjo, teisės į invalidumo pensiją įgijimas ir jos išlaikymas būtų susietas su konstituciškai nepagrįstomis sąlygomis, kurių nors institucijų ar pareigūnų subjektyviais sprendimais arba kitomis aplinkybėmis, kurios neskatinėtų asmenų rūpintis sveikata.

19. Minėta, kad pagal Konstitucijos 52 straipsnį teisė į invalidumo pensiją garantuojama tiems asmenims ir tokiais pagrindais, kurie nustatyti įstatymais. Įstatymais nustatytas socialinės paramos santykių reguliavimas yra viena svarbiausių konstitucinės teisės į invalidumo pensiją garantijų.

Įstatymu turi būti nustatyta amžius, kurį sukakęs asmuo turi teisę gauti senatvės pensiją, šios pensijos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos, dydžiai, o invalidumo pensijos atveju – kas laikoma invalidumu, taip pat šios pensijos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos bei dydžiai (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

Socialinės apsaugos, socialinės paramos santykių poįstatyminis teisinis reguliavimas gali apimti atitinkamų procedūrų nustatymą, taip pat tokį įstatymais grindžiamą teisinį reguliavimą, kai poreikį įstatyminį teisinį reguliavimą detalizuoti ir konkretinti poįstatyminiuose teisės aktuose objektyviai lemia būtinumas teisėkūroje remtis specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija tam tikroje srityje (Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d., 2007 m. gegužės 5 d. nutarimai). Tačiau, kaip ne kartą savo nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 52 straipsnyje nurodytų santykių poįstatyminiu teisiniu reguliavimu negalima nustatyti asmens teisės į socialinę paramą atsiradimo sąlygų, taip pat riboti šios teisės apimties.

20. Šiame nutarime konstatuota, kad Konstitucijos 52 straipsnyje *expressis verbis* įtvirtinta asmens teisė gauti invalidumo pensiją įstatymuose gali būti įvardijama ir kitu terminu (formuluote), jeigu tik šiuo terminu (formuluote) nėra paneigiama (iškreipiama) šios pensijos konstitucinė samprata. Invalidumas pirmiausia turi būti siejamas su tokiais asmens sveikatos būklės pakitimais (laikinais ar nuolatinais), dėl kurių asmuo laikinai ar nuolat neįgijo arba neteko galimybių apsirūpinti iš darbo ar verslo pajamų, arba šios galimybės jam labai sumažėjo.

Pažymėtina, kad invalidumas yra siejamas ir su tokiais sveikatos sutrikimais (trunkančiais ilgesnį laiką), dėl kurių asmuo laikinai ar nuolat neįgijo arba neteko galimybių apsirūpinti iš darbo ar verslo pajamų, arba šios galimybės jam labai sumažėjo. Vadinas, reguliuojant santykius, susijusius su invalidumo pensijos skyrimu asmeniui, atsižvelgiant į įstatyme nustatytus pagrindus, įvairius veiksnius, pirmiausia asmens sveikatos sutrikimų (negalios) pobūdį, invalidumo pensija gali būti skiriama ir mokama laikinai (tam tikrą laikotarpį) arba nuolat. Laikotarpis (*inter alia*

minimalūs, maksimalūs terminai, kriterijai pagal kuriuos šie terminai diferencijuojami), kurį asmeniui paskirta invalidumo pensija mokama, yra viena iš invalidumo pensijos mokėjimo sąlygų, todėl turi būti nustatytas įstatymu.

Įstatymų leidėjas gali invalidumo pensijos skyrimo ir mokėjimo sąlygas (įskaitant invalidumo, invalidumo pensijos mokėjimo terminus) bei dydžius diferencijuoti įvairiais pagrindais, atsižvelgdamas *inter alia* į asmens sveikatos būklę, kitus veiksnius, o pensijų dydžius – ir pagal asmens dalyvavimą draudime nuo atitinkamų socialinių rizikų.

Konstituciniai teisinio tikrumo, teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių apsaugos reikalavimai suponuoja tai, kad įstatymu nustatytinos invalidumo pensijos skyrimo ir mokėjimo sąlygos (įskaitant laikotarpį (terminą), kurį asmeniui paskirta pensija yra mokama) turi būti aiškos, nediskriminacinės, o nustatomas invalidumo pensijos mokėjimo laikotarpis (terminas), kurį paskirta pensija mokama, negali būti nei nepagrįstai trumpas, nei pernelyg dažnai keičiamas. Priešingu atveju gali būti pakenkta ir asmens orumui, jo sveikatai, nesilaikoma iš Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalies, 21 straipsnio kylančių imperatyvų.

Iš Konstitucijos 52 straipsnio (aiškinamo kartu su konstituciniu teisinės valstybės principu ir kitų Konstitucijos nuostatų kontekste) ne tik įstatymų leidėjui, bet ir kitiems teisėkūros subjektams reguliuojant pensijų santykius kyla tam tikri reikalavimai, kurių nepaisymas gali lemti, kad atitinkamas teisinis reguliavimas (teisės aktai ir (arba) jų dalys) gali (ir turi) būti pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* reikalavimą, kad teisėkūros subjektai teisės aktus leistų tik neviršydami savo įgaliojimų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad visi teisėkūros subjektai turi paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos; Konstitucija draudžia žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais.

Vyriausybės nutarimai, ministerijų (ministrų) ar kitų valstybės institucijų (jų vadovų) poįstatyminiai teisės aktai negali pakeisti arba iškreipti įstatymuose nustatyto teisinio reguliavimo.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra konstatavęs, kad poįstatyminiais teisės aktais galima nustatyti tik socialinės apsaugos, socialinės paramos santykius reguliuojančių įstatymų įgyvendinimo tvarką (2004 m. kovo 5 d., 2005 m. vasario 7 d. nutarimai).

21. Minėta, kad Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog Konstitucijos 52 straipsnio nuostatos, laiduojančios teisę į socialinį aprūpinimą, įpareigoja valstybę nustatyti pakankamas tos teisės įgyvendinimo ir teisinio gynimo priemones.

Minėta, kad, kaip Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog, įstatymais nustačius pensijų rūšis, asmenis, turinčius teisę į pensiją, pensijų skyrimo ir mokėjimo pagrindus, sąlygas, pensijų dydžius, valstybei kyla pareiga pensinio aprūpinimo santykių srityje laikytis teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio tikrumo konstitucinių principų.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas suponuoja valstybės, taip pat valstybės valdžią įgyvendinančių bei kitų valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės prisiimtų įsipareigojimų.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos.

Kartu pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad vienas iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga. Konstitucinio Teismo nutarimuose yra konstatuota ir tai, kad konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvas, konstituciniai teisinio tikrumo ir teisinio saugumo reikalavimai, Konstitucijoje įtvirtinta įgytų teisių apsauga bei teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija lemia *inter alia* tai, kad Konstitucija apskritai neužkerta kelio tam tikrais ypatingais atvejais saugoti bei ginti ir tokių asmens įgytų teisių, kylančių

iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą, negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės būtų visiškai ar iš dalies apsaugotos ir apgintos (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2008 m. vasario 20 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai).

Sprendžiant, ar iš teisės akto, vėliau pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminio akto – prieštaraujančiu Konstitucijai ir (arba) įstatymams), jo galiojimo metu kilusios asmens įgytos teisės turi būti saugomos ir ginamos, o jeigu taip, tai kiek, kiekvienu atveju būtina išsiaiškinti, ar neapsaugojus ir neapgynus šių įgytų teisių nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad, neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise.

Reguliuodamas Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimą, įstatymų leidėjas negali paneigti asmens teisėtų lūkesčių, nes Konstitucijoje įtvirtinti teisinio reguliavimo principai ir visų pirma konstitucinis teisinės valstybės principas draudžia nepagrįstai pabloginti asmens teisinę padėtį, paneigti įgytas teises, ignoruoti asmens teisėtus interesus (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas).

Minėta, kad Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad, įstatymais nustačius pensijų rūšis, asmenis, turinčius teisę į pensiją, pensijų skyrimo ir mokėjimo pagrindus, sąlygas, pensijų dydžius, valstybei kyla pareiga pensinio aprūpinimo santykių srityje laikytis konstitucinių teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio tikrumo principų.

Konstatuotina, kad jeigu asmeniui pagal įstatymą invalidumo pensija buvo paskirta ir mokama, ji turi būti mokama ir toliau. Asmenys, atitinkantys įstatyme nustatytas sąlygas, turi teisę reikalauti, kad valstybė jiems skirtų šią pensiją ir ją mokėtų.

22. Konstitucinė įgytų teisių ir teisėtų lūkesčių apsauga nereiškia, jog įstatymu nustatyta pensinio aprūpinimo sistema negali būti pertvarkoma (Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai).

Pertvarkant pensinio aprūpinimo sistemą kiekvienu atveju būtina paisyti Konstitucijos: įstatymu nustatyta pensinio aprūpinimo sistema gali būti pertvarkoma, jeigu tai daroma įstatymu ir laiduojant *inter alia* Konstitucijoje numatytas invalidumo pensijas, taip pat paisant valstybės priimtų Konstitucijai neprieštaraujančių išipareigojimų asmenims, atitinkantiems įstatymo nustatytus reikalavimus, mokėti atitinkamas pinigines išmokas (Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai).

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, jog darbinės (ekonominės) veiklos dinamiškumas, darbo technologijų, medicinos pažanga suponuoja tai, kad šios pensijos atsiradimo pagrindus ir sąlygas, invalidumo pensijų skyrimą, *inter alia* invalidumo nustatymą, nustatantis teisinis reguliavimas gali kisti, tačiau pertvarkant invalidumo pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygas negali būti paneigta asmens teisė į socialinę apsaugą (*inter alia* invalidumo pensiją).

Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 22 d. nutarime yra konstatuota: „<...> Konstitucija saugo ir gina įgytąsias teises, todėl bet koks valstybės socialinės politikos koregavimas, socialinių garantijų sistemos ar atskirų socialinių garantijų struktūros pertvarkymas turi būti konstituciškai pagrįstas; jeigu pertvarkant socialinių garantijų sistemą ar atskirų socialinių garantijų struktūrą yra sumažinama socialinių garantijų apimtis, juo labiau jeigu tam tikrų socialinių garantijų nebelieka, turi būti nustatytas teisingas patirtų praradimų kompensavimo asmenims, kuriems tos socialinės garantijos buvo pagrįstai nustatytos, mechanizmas, o jeigu <...> būtinybė nustatyti atitinkamą socialinę garantiją kyla iš Konstitucijos, tokia socialinė garantija apskritai negali būti panaikinama, vietoje jos neįtvirtinus kitos.“

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi teisę nustatyti invalidumo pensinio aprūpinimo sistemą pertvarkyti, pakeisdamas pensinio aprūpinimo pagrindus, asmenis, kuriems skiriama ir mokama pensija, pensijos skyrimo ir mokėjimo sąlygas, jeigu laikomasi iš Konstitucijos 52 straipsnio kylančių reikalavimų, konstitucinio teisinės valstybės principo (*inter alia* konstitucinių teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principų).

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad asmenys, pagal įstatymą įgiję tam tikras teises, turi teisę pagrįstai tikėtis, jog šios teisės nustatyta laiką bus išlaikytos ir įgyvendinamos, todėl keičiant teisinį reguliavimą būtina laikytis Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* principo *lex retro non agit*.

IV

1. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad tam tikri su socialine parama asmeniui, asmens sveikatos apsauga, jo negalia susiję santykiai yra reglamentuojami ir tarptautiniuose dokumentuose.

Antai Jungtinių Tautų visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (1948) nustatyta, kad kiekvienas turi teisę į savo ir savo šeimos sveikatą ir gerovei pakankamą gyvenimo lygį, įskaitant maistą, drabužius, būstą ir sveikatos priežiūrą bei būtinas socialines paslaugas, ir teisę į apsaugą nedarbo, ligos, negalios, našlystės, senatvės atveju arba kitomis nuo jo nepriklausančiomis aplinkybėmis, jam netekus pragyvenimo šaltinio (25 straipsnio 1 dalis); kiekvienas, kaip visuomenės narys, turi teisę į socialinę apsaugą ir teisę, kad valstybės pastangomis bei bendradarbiaujant tarptautiniu lygiu ir pagal kiekvienos valstybės struktūrą bei išteklius būtų įgyvendinamos jo orumui ir laisvam asmenybės vystymuisi būtinos ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės (22 straipsnis).

Jungtinių Tautų tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto (1966), Lietuvai įsigaliojusio 1992 m. vasario 20 d., 12 straipsnyje yra įtvirtinta kiekvieno žmogaus teisė turėti kuo geriausią fizinę ir psichinę sveikatą (1 dalis), o valstybės turi užtikrinti, kad būtų sudarytos sąlygos, užtikrinančios visiems medicinos paslaugas ir medicininę priežiūrą susirgus (2 dalies d punktas); valstybės, šio pakto šalys, pripažįsta kiekvieno žmogaus teisę į socialinę apsaugą, įskaitant socialinį draudimą (9 straipsnis).

Europos socialinės chartijos (pataisytos) (toliau – Chartija), Lietuvai įsigaliojusios (su išlygomis) 2001 m. rugpjūčio 1 d., I dalyje *inter alia* įtvirtinta, kad kiekvienas žmogus turi teisę naudotis visomis priemonėmis, leidžiančiomis pasiekti aukščiausią, kokią tik galima, sveikatingumo lygį (11 punktas); kiekvienas asmuo, neturintis pakankamai išteklių, turi teisę į socialinę paramą ir medicinos pagalbą (13 punktas); visi darbuotojai turi teisę į saugias ir sveikas darbo sąlygas (3 punktas). Šios chartijos II dalies 11 straipsnyje „Teisė į sveikatos apsaugą“ yra *inter alia* įtvirtinti valstybių, Chartijos šalių, įsipareigojimai imtis reikiamų priemonių, skirtų kiek įmanoma prastos sveikatos priežastims šalinti (1 punktas), kiek įmanoma užkirsti kelią epideminėms, endeminėms ir kitoms ligoms, taip pat nelaimingiems atsitikimams (3 punktas). Chartijos 12 straipsnyje „Teisė į socialinę apsaugą“ nustatyta, jog siekdamas užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė į socialinę apsaugą, Chartijos šalys įsipareigoja *inter alia* sukurti arba toliau išlaikyti socialinės apsaugos sistemą, stengtis, kad socialinės apsaugos sistema nuolat tobulėtų, pasiektų aukštesnį lygį.

Minėtuose tarptautinės teisės aktuose nėra nurodyta, kokių konkrečių priemonių turi imtis valstybės, kad būtų įgyvendinti juose įtvirtinti su socialine parama asmeniui, asmens sveikatos apsauga susiję reikalavimai. Kiekviena valstybė pati savo teisės aktais nustato priemones, įgyvendinančias minėtus reikalavimus.

2. Su socialine apsauga, *inter alia* invalidumo pensijomis, susiję santykiai tam tikrais aspektais yra ir Europos Sąjungos teisės reguliavimo dalykas.

Pagal Europos Bendrijos steigimo sutarties 137 straipsnį Bendrija remia ir papildo valstybių narių veiklą, *inter alia* darbuotojų socialinio draudimo ir socialinės apsaugos srityje (1 dalis), tačiau

Bendrijos priimtos nuostatos neturi įtakos valstybių narių teisei nustatyti pagrindinius savo socialinio draudimo sistemų principus ir neturi didesniu mastu paveikti jų finansinės pusiausvyros (4 dalis).

Pagal Europos Bendrijos steigimo sutarties 42 straipsnį Taryba socialinės apsaugos srityje imasi priemonių, būtinų laisvam darbuotojų judėjimui užtikrinti, ir šiuo tikslu priima nuostatas, kaip migruojantiems darbuotojams ir jų išlaikytiniams užtikrinti: 1) pagal keleto valstybių įstatymus nustatomų visų prilyginamųjų laikotarpių sudėtį, kad jie įgytų ir išlaikytų teisę į socialines išmokas ir kad būtų galima apskaičiuoti tų išmokų dydį; 2) socialinių išmokų mokėjimą asmenims, gyvenantiems valstybių narių teritorijose.

Taryba 1971 m. birželio 14 d. priėmė Reglamentą (EEB) Nr. 1408/71 dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje, kuris taikomas visiems teisės aktams, apimantiems įvairias socialinės apsaugos sritis, *inter alia* invalidumo išmokas, įskaitant tas, kurios skirtos darbingumui išsaugoti ar atgauti (4 straipsnio 1 dalis).

Europos Parlamentas ir Taryba 2004 m. balandžio 29 d. priėmė Reglamentą (EB) Nr. 883/2004 dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo. Pagal šio reglamento 3 straipsnio 1 dalį jis taikomas visiems teisės aktams, kurie apima įvairias socialinės apsaugos sritis, *inter alia* invalidumo išmokas. Šiame reglamente yra nustatyta, jog Bendrijoje judantiems asmenims būtina taikyti tik vienos valstybės narės socialinės apsaugos sistemą, kad taikant nacionalinius teisės aktus būtų išvengta sutapimų ir dėl to susiklostančių sudėtingų situacijų; reikia sukurti invalidumo išmokų koordinavimo sistemą, kurioje būtų atsižvelgta į nacionalinių teisės aktų konkrečius bruožus, ypač dėl invalidumo nustatymo ir pasunkėjimo.

Europos Bendrijų Teisingumo Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad nors aišku, jog Bendrijos teisė neatima iš valstybių narių kompetencijos tvarkyti savo socialinės apsaugos sistemas ir, nesant teisės normų suderinamumo Bendrijos lygmeniu, socialinės apsaugos sistemos išmokų suteikimo sąlygos turi būti nustatytos kiekvienos valstybės narės teisės aktuose, vis dėlto tai nepaneigia, kad naudodamasi šia kompetencija valstybės narės turi laikytis Bendrijos teisės (*inter alia* Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2003 m. spalio 23 d. sprendimas byloje C-56/01 *Patricia Inizan prieš Caisse primaire d'assurance maladie des Hauts-de-Seine*, 2004 m. kovo 18 d. sprendimas byloje C-8/02 *Ludwig Leichtle prieš Bundesanstalt für Arbeit*, 2006 m. gegužės 16 d. sprendimas byloje C-372/04 *Yvonne Watts prieš Bedford Primary Care Trust ir Secretary of State for Health*).

3. Apibendrinant pažymėtina, kad valstybės narės, laikydamosi Bendrijos teisės, pačios turi nustatyti savo socialinės apsaugos sistemos principus ir struktūrą, *inter alia* socialinės apsaugos sistemos išmokų suteikimo sąlygas, tačiau Bendrija, siekdama užtikrinti laisvą asmenų judėjimą Bendrijoje, imasi priemonių nacionalinėms socialinės apsaugos sistemoms koordinuoti.

Paminėtina, kad Europos valstybių socialinės apsaugos sistemų įvairovė yra didelė ir Europos valstybių teisėje, galima išskirti šiuos invalidumo tipus: invalidumas dėl ilgesnį laiką trunkančio ligos nulemta nedarbingumo; invalidumas dėl dalinio arba visiško darbingumo praradimo; invalidumas dėl dalinio arba visiško profesinio darbingumo praradimo. Yra nustatyti ir mišrūs šių invalidumo tipų variantai.

V

Dėl Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) atitikties Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

1. Minėta, kad pagal pareiškėjo prašymą Konstitucinis Teismas tirs, ar Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostata „Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60–70 procentų

darbingumo <...>“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad asmenims netekto darbingumo pensija yra apskaičiuojama, kai jie yra netekę ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

2. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio „Valstybinės socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos apskaičiavimas ir dydis“ 4 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) yra nustatyta: „Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo, o po to mažinama 50 procentų.“

3. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnis (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) yra skirtas reguliuoti santykiams, susijusiems su netekto darbingumo pensijos apskaičiavimu bei šios pensijos dydžio nustatymu asmenims, kurie turi teisę gauti šią pensiją, bet ne su sąlygų tokiai pensijai gauti nustatymu.

4. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime minėta, kad teisė gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją yra numatyta Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 28 straipsnyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) „Teisė gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją“, kuriame nustatyta: „Teisė gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją turi asmenys, kuriems Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka nustatytas darbingumo lygis ir kurie pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais <...>, jeigu šie asmenys atitinka šio įstatymo 30 ir 31 straipsniuose nustatytas sąlygas.“

Taigi Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 28 straipsnyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) yra nustatytos šios dvi netekto darbingumo pensijos gavimo sąlygos: asmeniui Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka turi būti nustatytas toks darbingumo lygis, dėl kurio jis yra pripažintas nedarbingu arba iš dalies darbingu, ir tas asmuo turi atitikti šio įstatymo 30 ir 31 straipsniuose nurodytas sąlygas.

5. Minėta, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnyje „Netekto darbingumo pensijos skyrimo sąlygos“ (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nustatyta:

„1. Asmuo, kuriam pirmą kartą nustatomas darbingumo lygis ir kuris pripažįstamas nedarbingu arba iš dalies darbingu, įgyja teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją, jeigu pripažinimo nedarbingu arba iš dalies darbingu dieną jis turi minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą netekto darbingumo pensijai.

2. Asmuo, neturėjęs teisės gauti valstybinės socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos pagal šio straipsnio 1 dalyje nurodytą sąlygą, įgyja teisę ją gauti tuo atveju, jeigu jis minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą netekto darbingumo pensijai turi pripažinimo nedarbingu arba iš dalies darbingu, pakartotinai jį tikrinant, dieną arba kreipimosi dėl pensijos dieną.“

Taigi šiame straipsnyje yra numatytos tik dvi sąlygos netekto darbingumo pensijai gauti: 1) asmeniui nustatytas darbingumo lygis ir jis pripažįstamas nedarbingu arba iš dalies darbingu; 2) asmuo turi turėti minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą netekto darbingumo pensijai.

6. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad reguliuojant santykius, susijusius su invalidumo pensija, įstatymu turi būti nustatyta, kas laikoma invalidumu, kokie yra šios pensijos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos bei dydžiai, taip pat ir tai, kad laikotarpis (terminas), kurį asmeniui paskirta invalidumo pensija mokama, yra viena iš invalidumo pensijos mokėjimo sąlygų.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota ir tai, kad pagal Konstitucijos 52 straipsnį, konstitucinį teisinės valstybės principą laikotarpis (terminas), kurį yra mokama invalidumo pensija, taip pat turi būti nustatytas tik įstatymu.

Minėta, kad formuluotė „pensijos mokėjimo terminas“ yra vartojama Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 41 straipsnio 3 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), kurioje *inter alia* nustatyta, kad „valstybinės socialinio draudimo pensijos skiriamos iki gyvos galvos arba laikotarpiui, kuriam pensijos gavėjui pagal šį įstatymą išlieka teisė gauti paskirtą pensiją“, tačiau

laikotarpis, kurį asmeniui pagal šį įstatymą išlieka teisė gauti paskirtą vieną iš valstybinių socialinio draudimo pensijų – netekto darbingumo pensiją, šiame įstatyme nėra nustatytas.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnis (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) yra skirtas netekto darbingumo pensijos skyrimo sąlygoms apibrėžti, tačiau jame nėra įtvirtintas laikotarpis (terminas), kurį asmeniui yra mokama netekto darbingumo pensija.

Taigi nei Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), nei kituose šio įstatymo straipsniuose nėra nuostatų, įtvirtinančių laikotarpį (terminą), kurį yra mokamos netekto darbingumo pensijos.

Atsižvelgiant į tai, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnis (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) yra skirtas netekto darbingumo pensijos skyrimo sąlygoms apibrėžti, netekto darbingumo pensijos mokėjimo terminą įstatymų leidėjas turėjo nustatyti būtent šiame straipsnyje kaip vieną iš sąlygų šiai pensijai mokėti. Invalidumo (netekto darbingumo) pensijos mokėjimo terminą įtvirtinus poįstatyminiu aktu būtų pažeisti iš Konstitucijos 52 straipsnio, konstitucinio teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai.

Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) neįtvirtinus laikotarpio (termino), kurį asmeniui yra mokama netekto darbingumo pensija, yra pažeidžiami iš Konstitucijos 52 straipsnio, konstitucinio teisinės valstybės principo kylantys imperatyvai.

Pažymėtina, kad pareiškėjas – Vilniaus apygardos administracinis teismas neprašo tirti Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnio (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) atitikties Konstitucijai, tačiau šiame straipsnyje nustatytu teisiniu reguliavimu įsiterpiama į ginčijamą teisinį reguliavimą. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog jis, nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja įstatymo, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija, nuostatos, kuriomis yra įsiterpiama į ginčijamo įstatymo reguliuojamus santykius, privalo tai konstatuoti.

7. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus darytina išvada, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnio 1 dalis (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) ta apimtimi, kuria nenustatyti netekto darbingumo pensijos mokėjimo terminai, prieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

8. Minėta, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) 28 ir 30 straipsniuose yra nustatytos dvi netekto darbingumo pensijos gavimo sąlygos. Pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 28 straipsnį (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) asmeniui Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka turi būti nustatytas toks darbingumo lygis, dėl kurio jis yra pripažintas nedarbingu arba iš dalies darbingu, ir tas asmuo turi atitikti šio įstatymo 30 ir 31 straipsniuose nurodytas sąlygas. Minėta, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 31 straipsnyje „Minimalus ir būtinasis valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas netekto darbingumo pensijai“ (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) yra nustatytas *inter alia* minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas netekto darbingumo pensijai, kurį turi turėti asmenys, pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais; asmenims iki 22 metų, kurie pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais, nustatytas 2 mėnesių minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas netekto darbingumo pensijai.

Pažymėtina, jog iš pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo nagrinėtos bylos, kurioje buvo priimta nutartis dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą, matyti, kad pareiškėjo abejonės sietinos tik su viena teisės gauti netekto darbingumo pensiją atsiradimo sąlyga, būtent su minimalaus darbingumo lygio nustatymu, dėl kurio asmuo yra pripažįstamas iš dalies darbingu pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą.

9. Minėta, kad darbingumo lygio nustatymas yra reglamentuojamas Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnyje „Darbingumo lygio nustatymas“ (2004 m. gegužės 11 d. redakcija).

Šio straipsnio 7 dalyje (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nustatyta:

„Darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais, t. y.:

- 1) jei asmeniui nustatoma 0–25 procentų darbingumo, asmuo laikomas nedarbingu;
- 2) jei asmeniui nustatoma 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu;
- 3) jei asmeniui nustatoma 60–100 procentų darbingumo, asmuo laikomas darbingu.“

Konstatuotina, kad pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 7 dalį (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) asmuo laikomas iš dalies darbingu ir turi teisę į netekto darbingumo pensiją, jei jam yra nustatyta ne daugiau kaip 55 procentai darbingumo (t. y. jis turi būti netekęs ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo).

10. Minėta, kad ginčijamoje Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nustatyta: „Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo, o po to mažinama 50 procentų.“

Šiame nutarime konstatuota, kad pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalį (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) asmeniui yra apskaičiuojama netekto darbingumo pensija, jei jis yra netekęs ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo (t. y. jam nustatyta ne daugiau kaip 55 procentai darbingumo).

Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 7 dalyje (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) yra įtvirtintas reikalavimas turėti ne didesnę kaip 55 procentų darbingumą (t. y. ne mažiau kaip 45 procentus netekto darbingumo), kuri nustačius asmuo įgyja teisę į netekto darbingumo pensiją, o pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnį (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) tokiam asmeniui, netekusiam ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo (t. y. kuriam nustatyta ne daugiau kaip 55 procentai darbingumo), yra apskaičiuojama netekto darbingumo pensija.

Taigi Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme nustatytas ir šioje konstitucinės justicijos byloje ginčijamas teisinis reguliavimas neatsiejamas nuo Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 7 dalies (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nuostatų.

Todėl tiriant, ar Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) (tam tikra apimtimi) nustatytu teisiniu reguliavimu nebuvo pažeistas Konstitucijos 52 straipsnis, konstitucinis teisinės valstybės principas, būtina atitikties Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui aspektu įvertinti ir Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnyje (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą, būtent tai, ar šio straipsnio 7 dalies (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nuostata „Darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais, t. y. <...> 2) jei asmeniui nustatoma 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu; <...>“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad asmuo laikomas iš dalies darbingu, jeigu jam nustatoma ne daugiau kaip 55 procentai darbingumo, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

11. Sprendžiant, ar Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 7 dalies (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nuostata „Darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais, t. y. <...> 2) jei asmeniui nustatoma 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu; <...>“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad asmuo laikomas iš dalies darbingu, jeigu jam nustatoma ne daugiau kaip 55 procentai darbingumo, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui, pažymėtina, kad, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją, paisydamas Konstitucijos, pasirinkti ir įstatymuose įtvirtinti socialinės paramos teikimo modelį (Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d., 2008 m. balandžio 29 d. nutarimai), taip pat diskreciją pasirinkti pensijų sistemą (Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 26 d. nutarimas).

12. Minėta, kad iki netekto darbingumo (darbingumo lygio) nustatymo modelio įtvirtinimo Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija), kuris įsigaliojo 2005 m. liepos 1 d., profesinio darbingumo netekimo laipsnis buvo įtvirtintas tik sveikatos apsaugos

ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintoje Invalidumo nustatymo tvarkoje (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais), kurioje buvo nustatyta, kad profesinio darbingumo netekimo laipsnis, jo dydis derinamas su invalidumu *inter alia* taip: 30–60 procentų profesinio darbingumo netekimas – III grupė.

Šiame nutarime minėta, kad, kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, vienas iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga; konstatuota ir tai, kad konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvas, konstituciniai teisinio tikrumo ir teisinio saugumo reikalavimai, Konstitucijoje įtvirtinta įgytų teisių apsauga bei teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija lemia *inter alia* tai, kad Konstitucija apskritai neužkerta kelio tam tikrais ypatingais atvejais saugoti bei ginti ir tokių asmens įgytų teisių, kylančių iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą, negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės būtų visiškai ar iš dalies apsaugotos ir apgintos (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2008 m. vasario 20 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai).

Minėta, kad sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintoje Invalidumo nustatymo tvarkoje (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) buvo įtvirtintas reikalavimas turėti 30 procentų minimalų profesinio darbingumo netekimo laipsnį, kurį asmeniui nustačius jis galėjo įgyti teisę į invalidumo pensiją.

Konstatuotina, kad asmens, kuris pagal poįstatyminį teisės aktą buvo įgijęs teisę į invalidumo pensiją, įgytosios teisės turi būti saugomos ir ginamos.

Minėta, kad Neįgalųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) yra įtvirtintas 45 procentų netekto darbingumo lygis, kurį asmeniui nustačius jis gali įgyti teisę į netekto darbingumo pensiją.

Šiame nutarime konstatuota, kad pagal galiojančią teisinį reguliavimą nustatytas netekto darbingumo pensijai gauti būtinas minimalus netekto darbingumo lygis (45 procentai netekto darbingumo) taikytinas ir asmenims, kuriems nustatomas darbingumo lygis, susijęs su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinių ligų padariniais, *inter alia* asmenims, kuriems iki 2005 m. liepos 1 d. nustačius minimalų 30 procentų darbingumo netekimo laipsnį buvo paskirta ir mokama invalidumo pensija.

Paminėtina, kad pagal Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinąjį įstatymą (1997 m. liepos 1 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir (arba) papildymais) asmenys, kuriems nustatytas darbingumo netekimas dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba dėl susirgimo profesine liga, tam tikrais atvejais turi teisę gauti periodinę netekto darbingumo kompensaciją, jeigu jie neteko 30 ir daugiau procentų darbingumo.

13. Minėta, kad pertvarkant pensinio aprūpinimo sistemą kiekvienu atveju privalu paisyti Konstitucijos: įstatymu nustatyta pensinio aprūpinimo sistema gali būti pertvarkoma, jeigu tai daroma įstatymu ir laiduojant *inter alia* Konstitucijoje numatytas invalidumo pensijas, taip pat paisant valstybės prisiimtų Konstitucijai neprieštaraujančių įsipareigojimų mokėti atitinkamas pinigines išmokas asmenims, atitinkantiems įstatymo nustatytus reikalavimus.

Minėta, kad 2005 m. pertvarkant invalidumo pensijų sistemą nauja redakcija išdėstytame Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), taip pat Neįgalųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) buvo nustatytos tam tikros garantijos asmenims, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą buvo paskirtos ir mokėtos valstybinės socialinio draudimo invalidumo pensijos.

14. Šiame nutarime konstatuota: 1) sukakusiems senatvės pensijos amžių asmenims, kuriems invalidumas buvo nustatytas neterminuotam laikui, ir toliau mokama invalidumo pensija (Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo 31 straipsnio 2 dalis (2004 m. gegužės 11 d. redakcija); 2) asmenims iki 18 metų, asmenims, sukakusiems senatvės pensijos amžių, kuriems pagal ankstesnį

teisinių reguliavimų terminuotam laikui buvo nustatytas invalidumas, iki termino pabaigos šios pensijos mokamos ne mažesnės negu nustatytosios iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose (Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) 30 straipsnio 2 dalis, 31 straipsnio 1 dalis; 3) nesukakusiems senatvės pensijos amžiaus asmenims invalidumo pensijos mokamos iki įstatyme nustatyto pereinamojo laikotarpio pabaigos (2007 m. birželio 30 d.), iki kurios turi būti nustatytas darbingumo lygis (Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalys (2004 m. gegužės 11 d. redakcija); 4) invalidumo pensijos mokamos tol, kol pasibaigia šių pensijų skyrimo ir mokėjimo terminas (Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 53 straipsnio 1 dalis (2005 m. gegužės 19 d. redakcija).

Minėta, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (1994 m. liepos 18 d. redakcija) įtvirtintos invalidumo pensijos paskirtis buvo atitinkamai kompensuoti asmeniui dėl jo netekto darbingumo prarastas pajamas.

Minėta, kad pagal teisinių reguliavimų, įsigaliojusį nuo 2005 m. liepos 1 d., darbingumo lygis nustatomas pagal sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro teisės aktuose įtvirtintus darbingumo lygio nustatymo kriterijus ir tvarką, pirmiausia pagal nustatytus medicininius kriterijus (bazinį asmens darbingumą, vertinamą bazinio darbingumo procentais, kuris yra koreguojamas įvertinus kitus veiksnius (funkcinius, profesinius ir kitus kriterijus)); taip pat yra nustatyta, kad būtina įvertinti visas asmens darbingumui įtakos turinčias ligas ar traumas ir su tuo susijusius funkcinius sutrikimus.

Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip matyti iš bylos medžiagos, pertvarkius invalidumo nustatymo modelį, invalidumo (netekto darbingumo) pensijų gavėjų skaičius nuo 210,7 tūkst. 2005 m. pabaigoje padidėjo iki 211,2 tūkst. 2006 m. pabaigoje ir 213,8 tūkst. 2007 m. pabaigoje (Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, www.stat.gov.lt).

15. Minėta, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi teisę nustatyti invalidumo pensinio aprūpinimo sistemą pertvarkyti, pakeisdamas pensinio aprūpinimo pagrindus, asmenis, kuriems skiriama ir mokama pensija, pensijos skyrimo ir mokėjimo sąlygas, jeigu laikomasi iš Konstitucijos 52 straipsnio kylančių reikalavimų, konstitucinio teisinės valstybės principo (*inter alia* konstitucinių teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principų).

Minėta, kad Konstitucija saugo įgytąsias teises; teisėtų lūkesčių apsaugos principas reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų įgytos teisės bus išlaikytos nustatyta laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, o tam tikrais ypatingais atvejais – ir pagal teisės aktus (*inter alia* poįstatyminius aktus), vėliau pripažintus prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams.

Šiame nutarime konstatuota, kad jeigu asmeniui pagal įstatymą invalidumo pensija buvo paskirta ir mokama, ji turi būti mokama ir toliau, t. y. negalima nustatyti laikotarpiu nutraukti jos mokėjimo. Asmenys, atitinkantys įstatyme nustatytas sąlygas, turi teisę reikalauti, kad valstybė jiems skirtų šią pensiją ir ją mokėtų.

Minėta, kad invalidumo pensijos pagal iki 2005 m. liepos 1 d. galiojusį teisinių reguliavimų buvo skiriamos ir mokamos terminuotai ir neterminuotai.

Asmuo, kuriam invalidumo pensija buvo paskirta ir mokama neterminuotai, įgijo teisėtą lūkestį, kad jam paskirta pensija bus mokama neterminuotai visą laiką. Minėta, kad asmenims, sukakusiems senatvės pensijos amžių, kuriems buvo nustatytas invalidumas neterminuotam laikui, pagal Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo, įsigaliojusio 2005 m. liepos 1 d., 31 straipsnio 2 dalį (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) ir toliau mokama invalidumo pensija.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad asmuo, kuriam invalidumo pensija buvo paskirta terminuotai, įgijo teisėtą lūkestį, kad jam paskirta pensija bus mokama iki nustatyto termino pabaigos. Toks asmuo negali turėti teisėtų lūkesčių gauti invalidumo pensiją pasibaigus šios pensijos mokėjimo terminui, jis negali pagrįstai tikėtis, kad jeigu jam nustatyta terminą buvo paskirta ir mokama invalidumo pensija, ji ir toliau bus skiriama bei mokama pasibaigus šios pensijos mokėjimo terminui. Tokie lūkesčiai negali būti laikomi teisėtais, pagal

Konstituciją jie nėra valstybės ginami ir saugomi.

Minėta ir tai, kad 2005 m. liepos 1 d. pertvarkant invalidumo pensijų sistemą Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nustatyta, kad asmenims, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą invalidumas buvo nustatytas terminuotam laikui, invalidumo pensijos mokamos iki termino pabaigos: nesukakusiems senatvės pensijos amžiaus asmenims invalidumo pensijos mokamos iki įstatyme nustatyto pereinamojo laikotarpio pabaigos (2007 m. birželio 30 d.), iki kurios turi būti nustatytas darbingumo lygis (Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalys (2004 m. gegužės 11 d. redakcija); asmenims iki 18 metų, asmenims, sukakusiems senatvės pensijos amžių, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą terminuotam laikui buvo nustatytas invalidumas, iki termino pabaigos šios pensijos mokamos ne mažesnės negu nustatytosios iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusiuose teisės aktuose (Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) 30 straipsnio 2 dalis, 31 straipsnio 1 dalis).

Minėta ir tai, kad Invalidumo nustatymo tvarkoje (2000 m. balandžio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) buvo nustatyta, jog terminuotai nustatomo invalidumo terminas – 6 mėnesiai, vieneri metai, dveji metai. Todėl darytina išvada, kad pagal iki 2005 m. liepos 1 d. galiojusį teisinį reguliavimą invalidumo pensijų maksimalus nustatytas invalidumo grupės terminas galėjo būti 2 metai. Vadinas, invalidumo pensijos, kurios buvo skiriamos terminuotai, galėjo būti skiriamos ne ilgesniam kaip 2 metų terminui. Taigi asmuo, kuriam invalidumo pensija buvo paskirta 2 metų terminui, įgijo teisėtą lūkestį, kad jam paskirta pensija bus mokama iki jam nustatyto invalidumo grupės termino, kuris negalėjo būti ilgesnis kaip 2 metai, pabaigos.

16. Vadinas, įstatymų leidėjas, nustatydamas pereinamojo laikotarpio terminą, jį susiejo su objektyviais kriterijais – invalidumo grupės termino pabaiga, darbingumo lygio nustatymu, kuris galėjo būti nustatomas tik pasibaigus invalidumo grupės (invalidumo pensijos mokėjimo) terminui, taip pat su tam tikru laikotarpiu, kuris nebuvo ilgesnis už maksimalų iki 2005 m. liepos 1 d. galiojusia tvarka nustatytą invalidumo grupės (invalidumo pensijos mokėjimo) terminą. Tokiu atveju asmenys, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą iki 2005 m. liepos 1 d. terminuotai buvo nustatytas invalidumas bei paskirtos ir mokėtos valstybinės socialinio draudimo invalidumo pensijos, įgytas teisės (*inter alia* teisę į invalidumo pensiją) išlaikė visą paskirtos invalidumo pensijos mokėjimo terminą.

Atsižvelgiant į tai, kad šiems asmenims terminuotai paskirtų ir mokėtų invalidumo pensijų mokėjimas buvo garantuotas iki pat nustatytos invalidumo grupės termino pabaigos, konstatuotina, kad asmenims jų įgytos teisės jiems paskirtą invalidumo pensiją gauti nustatytą terminą buvo išlaikytos, nebuvo pažeistas jų teisėtas lūkestis, kad paskirtoji pensija bus mokama iki nustatytos invalidumo grupės termino pabaigos.

17. Taigi Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 7 dalyje (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) įtvirtintas teisinis reguliavimas, pagal kurį buvo (ir yra) nustatytas ne didesnis kaip 55 procentų darbingumo lygis, suteikiantis teisę į valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją, negali būti vertinamas kaip pažeidžiantis iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančius imperatyvus, paneigiantis iš Konstitucijos, *inter alia* jos 52 straipsnio, kylančią asmens teisę gauti invalidumo pensiją.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus darytina išvada, kad Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 7 dalies (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nuostata „Darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais, t. y. <...> 2) jei asmeniui nustatoma 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu; <...>“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad asmuo laikomas iš dalies darbingu, jeigu jam nustatoma ne daugiau kaip 55 procentai darbingumo, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

18. Minėta, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nustatyta: „Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija

asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo, o po to mažinama 50 procentų.“

19. Minėta ir tai, kad pareiškėjo ginčijamoje Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalyje (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) buvo (ir yra) reglamentuojamas valstybinių socialinio draudimo netekto darbingumo pensijų apskaičiavimas. Šioje Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) dalyje yra nurodyti konkretūs procentais išreikšti netekto darbingumo lygiai, kuriuos nustatius ir Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka asmenį pripažinus nedarbingu arba iš dalies darbingu yra apskaičiuojama netekto darbingumo pensija.

Minėta, kad pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalį (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) asmeniui netekto darbingumo pensija yra apskaičiuojama, jei jis yra netekęs ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo (t. y. jam nustatyta ne daugiau kaip 55 procentai darbingumo), o Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 7 dalyje (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) yra įtvirtintas reikalavimas turėti ne didesnę kaip 55 procentų darbingumą (t. y. ne mažiau kaip 45 procentus netekto darbingumo), kurį nustatius asmuo įgyja teisę į netekto darbingumo pensiją.

Taigi šiuose įstatymuose yra įtvirtintas toks pat – ne didesnis kaip 55 procentų – darbingumo lygis ir toks pat – ne mažesnis kaip 45 procentų – netekto darbingumo lygis, kurį nustatius asmuo įgyja teisę į netekto darbingumo pensiją.

20. Šiame nutarime konstatuota, kad Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 7 dalies (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nuostata „Darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais, t. y. <...> 2) jei asmeniui nustatoma 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu; <...>“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad asmuo laikomas iš dalies darbingu, jeigu jam nustatoma ne daugiau kaip 55 procentai darbingumo, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

21. Todėl šiame nutarime konstatavus, kad Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 20 straipsnio 7 dalies (2004 m. gegužės 11 d. redakcija) nuostata „Darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais, t. y. <...> 2) jei asmeniui nustatoma 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu; <...>“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad asmuo laikomas iš dalies darbingu, jeigu jam nustatoma ne daugiau kaip 55 procentai darbingumo, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui, konstatuotina ir tai, kad Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui neprieštarauja Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostata „Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo <...>“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad asmenims netekto darbingumo pensija yra apskaičiuojama, kai jie yra netekę ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo.

22. Minėta, kad ilgalaikio ir pastovaus darbingumo netekimo (invalidumo) nustatymas buvo reglamentuojamas sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 m. balandžio 28 d. įsakymo Nr. 226/49 „Dėl Ilgalaikio ir pastovaus darbingumo netekimo (invalidumo) nustatymo tvarkos patvirtinimo“ 1.1 punktu patvirtintoje Invalidumo nustatymo tvarkoje.

Darbingumo lygio nustatymo kriterijai yra reglamentuojami socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2005 m. kovo 21 d. įsakymu Nr. A1-78/V179 „Dėl Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo ir Darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“, kurio 1 punktu buvo patvirtinti Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašas ir Darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašas.

Pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai (1 dalis), taip pat ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai (2 dalis).

Vertinti ministrų teisės aktų, kuriuose įtvirtinta invalidumo ir netekto darbingumo

(darbingumo lygio) nustatymo tvarka, taip pat ir bet kurių kitų ministrų išleistų teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir (arba) įstatymams nėra Konstitucinio Teismo kompetencijos dalykas.

Tačiau, kaip Konstitucinis Teismas konstatavo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendime, pagal Konstituciją negalimos tokios teisinės situacijos, kad nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštaruoja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat vietos savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai.

Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarime konstatavo, jog šiuo metu Administracinių bylų teisenos ir kitais įstatymais yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad spręsti dėl kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra priskirta administracinių teismų jurisdikcijai; jeigu administracinis teismas tokį teisės aktą pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), toks šio teismo sprendimas pagal Konstituciją ir įstatymus turi *erga omnes* poveikį visai atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo praktikai.

Taigi vertinti ministrų išleistų teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir (arba) įstatymams yra atitinkamo (kompetentingo) administracinio teismo kompetencijos dalykas. Šis teismas yra saistomas Konstitucinio Teismo doktrininų nuostatų, *inter alia* to, kad poįstatyminiu aktu negalima nustatyti asmens teisės į invalidumo pensiją atsiradimo sąlygų, taip pat riboti ar išplėsti (palyginti su ta, kuri nustatyta įstatymu) šios teisės apimtį.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53, 54, 55, 56 straipsniais, Lietuvos Respublikos

Konstitucinis Teismas

n u t a r i a:

1. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija; Žin., 2005, Nr. [71-2555](#)) nuostata „Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo <...>“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad asmenims netekto darbingumo pensija yra apskaičiuojama, kai jie yra netekę ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo, neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

2. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnis (2005 m. gegužės 19 d. redakcija; Žin., 2005, Nr. [71-2555](#)) ta apimtimi, kuria nenustatyti netekto darbingumo pensijos mokėjimo terminai, prieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Nutarimas skelbiamas Lietuvos Respublikos vardu.

Konstitucinio Teismo teisėjai:

Armanas Abramavičius
Toma Birmontienė
Pranas Kuconis
Kęstutis Lapinskas
Zenonas Namavičius
Ramutė Ruškytė

Egidijus Šileikis
Algirdas Taminskas
Romualdas Kęstutis Urbaitis
